

Vendel utanför vendel – en undersökning om relationerna mellan vendeltida båtgravskick i och utanför Mälardalen

Emil Holmquist
ARKM21 masteruppsats i arkeologi
Institutionen för arkeologi och antikens historia
Lunds universitet
Våren 2020
Handledare: Stella Macheridis

Abstract

Several hypotheses regarding the Vendel boat burial practice in Scandinavia have been based on boat-graves found in Vendel and Valsgärde, Mälardalen, central Sweden. The aim of this paper has been to study whether or not these hypotheses are applicable on boat burials found in other regions as well.

A qualitative and comparative approach has been applied, where several boat-graves from regions in Scandinavia, Estonia and England were compared to boat-graves from Vendel and Valsgärde. Only unburnt and well-preserved boat graves were included, since they were considered more likely to yield useful, qualitative data. A number of important attributes in the Vendel and Valsgärde boat-grave custom were identified, including i) location of the graves in the landscape, ii) grave construction, iii) grave goods, and iv) buried individuals. The attributes served as the basis for the comparative study. Suggestions about the placement of boat graves in the natural environment have previously been formulated for the Vendel and Valsgärde burials. These previous assumptions, and their eventual applicability for boat graves outside the Mälardalen region, were discussed using the theoretical concept of territoriality. The concept of hybridity were used as a method for estimating the level of similarity between graves and assess the plausibility of them having been affected by the graves in the reference material. This was further used to review possible patterns of distribution.

A number of attributes were found to be similar for all boat graves, especially concerning where the burial was placed regarding closeness to water the inclusion of prestigious grave goods. However, no graves outside Vendel and Valsgärde were identical. It is therefore likely that the boat grave practice in Vendel and Valsgärde influenced similar customs in other regions to an extent, causing the creation of hybrid boat graves rather than exact imitations of found in Vendel/Valsgärde. It could not be concluded whether Vendel and Valsgärde were the point of origin or not, but it remains a possibility. Clear patterns of distribution could not be identified, but some indications were found. The oldest vendel era boat graves are found in Vendel/Valsgärde, and certain elements found in these are found in all other boat graves as well. Future studies should include all available and documented boat graves, regardless of preservation state in order to test the results of this study.

Figur 1 (försättssidan): Sutton Hoo under utgrävning, 1930-talet (The British Museum Images. 7/5-20).

Nyckelord:

Båtgrav; vendeltid; Vendel; Valsgärde; Mälardalen; Sutton Hoo; territorialitet; hybriditet; landskap; gravgoods; gravkonstruktion; gravsatta; Bitterstad; Storhaug; Tuna i Badelunda; Albäcksbacken; Nabberör; Petersdal; Augerum; Salme.

Innehållsförteckning

Abstract	2
Innehållsförteckning	3
1: Inledning	6
1.1: Bakgrund	6
1.2: Syfte och frågeställning.....	6
1.3: Forskningshistorik.....	7
1.4: Material	10
1.5: Teori och metod.....	11
1.5.1: Jämförande studier och kulturell hybridisering	12
1.5.2: Territorialitet	14
1.5.3: Arkeologiska begrepp	15
1.5.4: Metodologiska variabler	17
1.5.5: Källkritiska aspekter	18
2: Materialanalys	20
2.1: Vendel och Valsgärde.....	20
2.1.1: Valsgärde, Uppland, Sverige	20
2.1.1.1: Placering i landskapet.....	21
2.1.1.2: Gravkonstruktion	21
2.1.1.3: Gravgoods	22
2.1.1.4: Gravsatta.....	23
2.1.2: Vendel, Uppland, Sverige	23
2.1.2.1: Placering i landskapet.....	23
2.1.2.2: Gravkonstruktion	23
2.1.2.3: Gravgoods	24
2.1.2.4: Gravsatta.....	24
2.1.3: Sammanfattning av Vendel och Valsgärde.....	25
2.2: Albäcksbacken, Skåne, Sverige.....	28
2.2.1: Placering i landskapet.....	28
2.2.2: Gravkonstruktion.....	28
2.2.3: Gravgoods.....	28
2.2.4: Gravsatta	28
2.3: Augerum, Blekinge, Sverige	28
2.3.1: Placering i landskapet.....	29
2.3.2: Gravkonstruktion.....	29
2.3.3: Gravgoods:	29

2.3.4: Gravsatta:.....	29
2.4: Nabberör, Öland, Sverige	29
2.4.1: Placering i landskapet.....	30
2.4.2: Gravkonstruktion.....	30
2.4.3: Gravgods.....	30
2.4.4: Gravsatta	31
2.5: Tuna i Badelunda, Västmanland, Sverige.....	31
2.5.1: Placering i landskapet.....	31
2.5.2: Gravkonstruktion.....	32
2.5.3: Gravgods.....	32
2.5.4: Gravsatta	33
2.6: Bitterstad, Nordland, Norge	33
2.6.1: Bitterstad: A2713.....	33
2.6.1.1: Placering i landskapet.....	33
2.6.1.2: Gravkonstruktion	34
2.6.1.3: Gravgods	34
2.6.1.4: Gravsatta.....	34
2.6.2: Bitterstad: A7817	35
2.6.2.1: Placering i landskapet.....	35
2.6.2.2: Gravkonstruktion	35
2.6.2.3: Gravgods	35
2.6.2.4: Gravsatta.....	36
2.6.3: Bitterstad sammanfattning.....	36
2.7: Storhaug, Rogaland, Norge	36
2.7.1: Placering i landskapet.....	37
2.7.2: Gravkonstruktion.....	37
2.7.3: Gravgods.....	38
2.7.4: Gravsatta	39
2.8: Petersdal, Amager, Danmark	40
2.8.1: Placering i landskapet.....	40
2.8.2: Gravkonstruktion.....	40
2.8.3: Gravgods.....	40
2.8.4: Gravsatta	41
2.9: Sutton Hoo, Suffolk, England	41
2.9.1: Placering i landskapet:.....	41
2.9.2: Gravkonstruktion.....	41

2.9.3: Gravgoods.....	42
2.9.4: Gravsatta	42
2.10: Salme, Saaremaa, Estland	43
2.10.1: Salme I	43
2.10.1.1: Placering i landskapet.....	43
2.10.1.2: Gravkonstruktion.....	43
2.10.1.3: Gravgoods.....	44
2.10.1.4: Gravsatta	44
2.10.2: Salme II.....	44
2.10.2.1: Placering i landskapet.....	44
2.10.2.2: Gravkonstruktion.....	45
2.10.2.3: Gravgoods.....	45
2.10.2.4: Gravsatta	45
3: Resultat.....	46
4: Diskussion	49
5: Slutsatser	53
Referenser	55

1: Inledning

1.1: Bakgrund

Mitt intresse för båtgravskick väcktes när jag sökte efter ett bra, vendeltida ämne att skriva om i min kandidatuppsats. Båtgravar, med deras unika gravskick, begränsade utbredning och fantastiska gravgods, framstod som en bra introduktion till vendeltiden. Det visade sig under arbetet med uppsatsen att ämnet verkligen var en bra introduktion, så till den grad att en kandidatuppsats inte var nog för att stilla mitt intresse. Arbetet då var att bygga vidare på de många jämförelser (Bruce-Mitford 1952, Nerman 1948, Carver 1998, Wilson 1982 m.fl) som gjorts mellan båtgravarna i Mälardalen och den bättre bevarade av de två i Sutton Hoo.

När det nu blev tid att skriva min masteruppsats kändes det naturligt att fortsätta på samma bana, och genomföra en utökad undersökning av det vendeltida båtgravskicket. Under arbetet med min kandidatuppsats fick jag uppfattningen att båtgravarna i Vendel och Valsgärde ansetts vara ”typiska” för detta speciella gravskick, och att mycket arbete fokuserat på just dessa (Burenhult 2000, Hyenstrand 1996, Ambrosiani 1980). Några tillfredsställande, jämförande studier mellan dessa och andra båtgravar kunde jag däremot inte hitta. Är då dessa båtgravar i Mälardalen verkligen ”typiska”? Och om de är ”typiska”, är det då möjligt att de haft betydande influenser på närliggande båtgravskick, kanske utgör de rent av ursprunget av detta gravskick, kan man skönja en spridning av gravskicket i tid och rum? Detta är frågor som väcktes under arbete med min kandidatuppsats och förundersökningarna till denna masteruppsats. En önskan var givetvis att genomföra en stor studie där många, helst alla, båtgravar togs i beaktande, något som det givetvis inte fanns utrymme för. Något liknande har förvisso redan gjorts av M. Müller-Wille (1970), men hans kvantitativa studie utelämnade en del aspekter jag uppfattade vara viktiga (se kap. 1.3; 1.5.5 & 4). Dessutom medför åldern av den studien, ett halvt århundrade, att många senare upptäckta båtgravar utelämnats, inte minst Salmeskeppen.

Syftet med detta arbete är sålunda att, i så stor mån som nu är möjligt, ge svar på dessa frågor vilka jag anser inte undersökts tillräckligt. Detta genom en jämförande studie där aspekter jag anser vara avgörande för forskningen om båtgravskick medtas. Det begränsande omfång en masteruppsats tillåts gör att det blir en kvalitativ studie, även om mitt önskvärda ideal hade varit att kombinera det med en kvantitativ sådan. Vidare kan inte alla aspekter i båtgravskicket tas i beaktande, även om de pekas ut under arbetets gång. Förhoppningen är dock att detta arbete ska komma att inspirera till fler, framtida undersökningar, i vilka detta mycket intressanta forskningsämne fortsatt ges den uppmärksamhet det förtjänar.

1.2: Syfte och frågeställning

Syftet med detta arbete är att undersöka det vendeltida båtgravskicket och dess uttryck, och se om de hypoteser som gjorts för båtgravarna i Mälardalen även är gångbara på vendeltida båtgravar från andra regioner. Detta utförs genom att jämföra båtgravar från Mälardalen med båtgravar från andra regioner, utifrån kategorierna placering i landskap, gravkonstruktion, gravgods och gravsatta. Analysmetoderna är grundade i begreppen hybridisering och territorialitet.

I detta arbete utför jag en komparativ och djupgående analys mellan båtgravarna i Vendel och Valsgärde och ett antal som återfinns i andra regioner. Jag diskuterar mina resultat utifrån kap. 1.3 (forskningshistorik) och ser om dessa stödjer de rådande forskningskonventionerna eller inte.

I detta arbete ligger följande frågeställningar i fokus:

- Är de attribut för båtgravskick som återfinns i Vendel och Valsgärde typiska för båtgravskick även i andra regioner?
- Tycks det vendeltida båtgravskicket i Vendel och Valsgärde ha influerat samtida båtgravskick i andra regioner?
- Är Vendel och Valsgärde en riklig ursprungsplats för det vendeltida båtgravskicket?
- Finns det tecken på ett spridningsmönster av båtgravskicket?

1.3: Forskningshistorik

Båtgravfältet i Vendel upptäcktes och grävdes ut under 1881-82 samt -93, den första upptäckten skedde av en slump under arbetet med att utvidga den närliggande kyrkogården tillhörande Vendels kyrka. Graven skadades i samband med dessa, men resterande kunde grävas intakta, där flertalet av dem dock visade sig ha blivit plundrade vid tidigare skeden (Arbman 1980, s. 19). Utgrävningarna kom att ledas av H. Stolpe., som dock hann avlida innan upptäckten blev ordentligt publicerad. Hans anteckningar låg till grund för den samlade publikation av samtliga gravar som senare färdigställdes av T. J. Arne. Totalt fann man 14 båtgravar på gravfältet från vendel- och vikingatid (Stolpe 1912, s. 1ff).

Båtgravfältet i Valsgärde upptäcktes 1926 efter att lokala tjänstemän pekade ut ett antal avlånga försänkningar i marken för arkeologerna S. Lindqvist och K.-A. Gustawsson. De förstod snabbt att det rörde sig om båtgravar, och dessa grävdes ut i omgångar från 1928-1952. Dessa utgrävningars avslutande skede, från -46 till -57, leddes av B. Almgren och B. Schönback. Totalt fann man 15 båtgravar från vendel- och vikingatid, samt ett flertal gravar av andra typer. Ett antal gravar publicerades i artiklar och skrivelser under 20- till 40-talet, men någon samlad publikation blev aldrig förfärdigad (Nordahl 2018, s. 7ff). G. Arwidsson kom att publicera tre av gravfältets vendeltida båtgravar på tyska, vilka utkom 1942, -54, och -77. Dessa publikationer påminner om stilen i vilken båtgravarna i Vendel blev publicerade, men är betydligt mer detaljerade och täckande än dessa var (Arwidsson 1942; 1954; 1977). En fjärde båtgrav från övergångsperioden mellan vendel- och vikingatid från Valsgärde publicerades 2018 av E. Nordahl i samma stil som Arwidsson använde. Denna gavs dock ut på engelska (Nordahl 2018, s. 7ff).

Arwidsson arbetade även med vendelornamentik utanför Valsgärdepublikationerna. År 1905 gav B. Sahlin ut *Die altgermanische Thierornamentik* i vilken han delade upp den distinkta, folkvandnings- och vendeltida djuornamentiken i tre daterade stilar. Arwidsson arbetade vidare på hans forskning och kunde ytterligare dela upp hans vendeltida stilar, stil II-III, i fem delar kallade stil A-E. Detta publicerades i vaerket *Vendelstile, Email und Glas* från 1942, och möjliggjorde snävare dateringar av fynd med vendeltida djuornamentik (Lamm et.al. 1980, s. 328ff)

Båtgravarna i Vendel och Valsgärde har varit föremål för undersökningar och teorier sedan de upptäcktes. Det har konstaterats att de är högstatusgravar för betydelsefulla personer. En tidig tolkning var att det var storbönder eller lokala hövdingar som begravts i båtar. Senare har man

kunnat konstatera att en del av gravgodset tycks vara importerat eller tillverkat med importerad teknik, särskilt de föremål som uppvisar ornamentering i cloisonnée-teknik. Detta vittnar om kontakter med kontinenten. Gravarnas placering i landskapet har också varit av intresse i forskningen. Närheten till vattentransportleder, samt gravarnas placering i utkanten av kända bebyggelseområden, har gjort att de tolkats tillhöra personer som kontrollerat transportleder. Dessa transportleder ska ha varit viktiga för transport av råmaterial från områden norr om Mälardalen, särskilt järn och skinn har lyfts fram som betydelsefulla (Burenhult 2000, s. 302ff; Hyenstrand 1996, s. 101ff; Ambrosiani 1980, s. 131ff). Mälardalen lyfts också fram som ursprungsområdet för det vendeltida gravskicket (Hyenstrand 1996, s. 104).

Upptäckten av skeppsgraven i Sutton Hoo, England, öppnade för en annan diskussion rörande gravfälten i Vendel och Valsgärde. Sutton Hoo uppvisade betydande likheter med båtgravarna i Vendel och Valsgärde gällande gravskicket och datering. Sedan dess har möjliga kontakter mellan dessa två specifika områden, hur dessa såg ut, vad de berodde på och till vilken grad de fanns, diskuterats. Det föreslogs tidigt att det var en svensk storman som begravts med sina tillhörigheter i Sutton Hoo (Nerman 1948, s. 65ff). Raka motsatsen har också föreslagits, att likheterna mellan gravarna är slumpartade p.g.a ett liknande form- och symbolspråk i föremål över hela norra Europa vid den tiden (Wilson 1982, s. 163ff). Ett mellanting mellan dessa tolkningar, att en engelsk storman med influenser från Mälardalen gravsatts i Sutton Hoo, är en populär tolkning som lyfts fram av en av de främsta forskarna på gravarna i Sutton Hoo, Bruce-Mitford (1975, s. 683ff; 1978, s. 91ff). Det har också föreslagits att materialet i Sutton Hoo är för litet och varierat för att kunna säga något säkert om möjliga kopplingar till Mälardalen (Carver 1998, s. 164ff). W. Filmer-Sankey (1988) argumenterade för att man inte alls skulle söka kopplingar mellan just Mälardalen och Sutton Hoo. Han menade istället att en stockbåtsgrav i Snape strax norr om Sutton Hoo, vilken daterats till 550-600 e.Kr., uppvisade flera likheter med likartade stockbåtsgravar på Bornholm daterade till 100-250 e.Kr. Trots detta tidsglapp menade Filmer-Sankey att dessa likartade gravar visade på ett kontaktnät mellan hela Skandinavien och hela östra England, snarare än mellan de mycket specifika områdena Mälardalen och Sutton Hoo. Skandinaviska bosättare kan ha influerat östra England på många sätt, bl.a. genom införandet av ett båtgravskick (Filmer-Sankey 1988, s. 126ff).

M. Müller-Wille publicerade 1970 undersökningen *Bestattung im Boot. Studien zu einer nordeuropäischen Grabsitte*, och 1974 publicerade han även artikeln *Boat-graves in northern Europe* vilken var baserad på arbetet från 1970. I dessa arbeten undersökte Müller-Wille det nordeuropeiska båtgravskicket, och han försökte skapa en sammanställning av samtliga dokumenterade då kända båtgravar (Müller-Wille 1974, s. 187), vilket kom att resultera i 422 kända båtgravar fördelade på 290 sajter (Müller-Wille 1970, s. 150ff; 1974, s. 199ff). Denna undersökning täckte båtgravar under alla tidsperioder från stenåldern till järnåldern, där både brända och obrända gravar inkluderades (Müller-Wille 1970, s. 42ff). Gravarna diskuterades framförallt utifrån båttyper, hur båtarna konstruerats, deras storlek, om de var inhumeringar eller kremeringar, könet hos de gravlagda, deras datering samt deras geografiska spridning (Müller-Wille 1970, s. 25ff; 1970, s. 187ff). Utifrån ovan angivna variabler diskuterades även form och typ av gravgods, genom vilka typer av föremål som återfinns i de olika typerna av gravar (inhumering, kremering, liten båt, vikingatida etc.). Det undersökta gravgodset begränsades dock till vapenutrustning, ryttarutrustning, spelpjäser och djur (Müller-Wille 1970, s. 51ff). Müller-Willes undersökning begränsades dock inte enbart till båtgravar, utan täckte även andra båtrelaterade fenomen till vilka båtgravar möjligtvis kan kopplas, där det rörde sig om skeppssättningar, båtoffer samt avbildningar av skepp på bild- och runstenar från yngre järnåldern. Dessa fenomen diskuterades främst utifrån samma variabler som

båtgravarna själva undersöktes utefter, samt vilka relationer dessa kunde fenomen kunde ha till båtgravarna (Müller-Wille 1970, s. 13ff). Slutligen undersökte Müller-Wille även diverse litterära källor som berörde båtgravar på olika sätt, bl.a. av Idn Fadlan och William av Malmesbury, där dessa återgivelse granskades kritiskt och diskuterades utifrån hur de skulle tolkas och vad deras kopplingar till faktiska båtgravar kunde vara (Müller-Wille 1970, s. 126ff). Müller-Wille kom fram till att en klar majoritet av gravarna, 60-70%, var mansgravar, främst baserat på medföljande gravgods. Han menade även att gravgodset hos många av gravarna visade på att den begravde var av högre status, även om det bl.a. på Island finns tecken på att även personer av lägre social rang kunde begravas i båtar (Müller-Wille 1974, s. 199). Med anledning av detta drog Müller-Wille paralleller mellan båtgravskicket och skicket att begrava personer av högre social rang i vagnar, vilket återfinns i Hallstatt och La Tène kulturerna. Båtgravskickets ursprungsplats menade Müller-Wille vara en fråga som inte gick att besvara när han skrev sitt arbete, eftersom han fann det osäkert var och när en avgränsning kunde sättas. Östra Sverige hölls fram som en i forskningen populär plats, men samtida båtgravar fanns i Finland varför det var oklart om någon av dem kunde sägas vara före den andre. Vidare fanns en slags båtgravar på Bornholm som var betydligt äldre än de i övriga Skandinavien, daterade till romersk järnålder, men om dessa kunde sägas tillhöra samma tradition som den som senare återfinns i bl.a. Mälardalen var oklart. Däremot fann Müller-Wille kluster av båtgravar i östra Sverige och västra Finland, södra Skandinavien, samt i sydöstra delen och längs västkusten av Norge. En handfull gravar fanns även i Storbritannien och Island och en enstaka i Frankrike. Vidare konstaterades det att antalet båtgravar i varje tidsperiod växte, så att endast en handfull kunde dateras till folkvandringstid medan en klar majoritet tillhörde vikingatiden. Müller-Wille påtalar vidare att avsaknaden av båtgravar i västra Sverige är iögonfallande. Han säger dock inget om potentiella spridningsmönster (Müller-Wille 1970, s. 142ff; 1974, s. 197ff). Båten som återkommande symbol i form av gravar, skeppssättningar, på bild- och runstenar och i offer från stenålder till järnålder gör att Müller-Wille tolkade att den var av stor rituellt vikt i de dåtida samhällen under lång tid. Båten som symbol tycks vara av vikt i föreställningsvärlden för både liv och död, varför den tolkades höra samman med fruktbarhetskulturer. Vidare återfinns denna symboltradition i både brons- och järnåldern, varför det är möjligt att de är direkt besläktade med varandra (Müller-Wille 1970, s. 148f).

Z. Kobylinski och K. Rabiega publicerade 2015 en artikel som var en slags uppföljning av Müller-Wille (1970). Den var främst en sammanfattning över hur många ytterligare båtgravar som upptäckts i Skandinavien med omnejd sedan 1970, där antalet kända sajter med båtgravar fått från ca. 300 till 400 medan antalet kända båtgravar gått från 422 till nästan 650. Det har med andra ord nu blivit känt att båtgravar var betydligt vanligare än vad forskarna trodde på 1970-talet. De tillkomna båtgravarna återfinns från stenåldern till vikingatiden, och har påträffats i både Skandinavien, Storbritannien, Tyskland, Baltikum, Polen, Ukraina och Ryssland. Särskilt markanta företeelser som kommit i dagen är bl.a. att båtgravar under romersk järnålder påträffats i södra Skandinavien och Polen, och att flera båtgravar från vikingatiden påträffats i Baltikum, Ukraina och Ryssland. Artikeln är dock inte enbart en forskningshistorisk uppräknings, utan författarna argumenterar också för att båtgravar står för en betydande symbolik från stenåldern ända in i kristen tid, även om de aktivt väljer att inte diskutera denna symbolik i just den artikeln. De föreslog dock även att förekomsten av båtgravar kan bero på etnicitet, religiös praxis och/eller män av hög status. Med anledning av förekomsten av båtar som symboler i norra Europa från stenåldern till den tidiga medeltiden, bl.a. i form av sten- och runristningar och båtgravar, föreslår de även att båten/skeppet var en central symbol för regionens religiösa system. De anser att båten/skeppet kan symbolisera

flera olika saker såsom liv, död, fertilitet och olika världsplan, och att denna symbol kan ha ingått i både eskatologi, fertilitetskulturer och magi (Kobyliniski & Rabięga 2015, s. 41ff).

Som synes har forskningens fokus i mycket legat på båtgravarna i Vendel och Valsgärde; vad de innehåller och hur de är placerade, varför de innehåller de föremålen de gör och är placerade som de är, och hur de är relaterade till likartade gravar i andra regioner. Detta har medfört att samtida båtgravar i andra regioner hamnat något i skymundan, och analyserats utefter de förutsättningar som identifierats för gravarna i Vendel och Valsgärde. Vad som inte har lyfts fram är huruvida båtgravskicket i Vendel och Valsgärde verkligen är så typiskt och allmängällande, att dess förutsättningar kan appliceras på alla andra båtgravar från samma tidsperiod? Med undersökningen i detta arbete hoppas jag kunna ge något svar på denna fråga.

1.4: Material

Vendeltida båtgravar är föremålet för denna undersökning. Gravarna av denna sort återfinns i Skandinavien samt östra England. Denna undersökning är begränsad till obrända båtgravar, då dessa innehåller tillräckligt bevarat material för att passa syftet och undersökningsmetoderna. Tillgänglighet och dokumentation är också avgränsande faktorer. Publikationer och arkivmaterial måste finnas tillgängligt för att de ska kunna användas (såsom fyndlistor, planritningar, fotografier, dateringar, väl utförda beskrivningar i text i avsaknad av ritningar/fotografier etc.). Är en grav inte tillräckligt väl beskriven kan inte metoderna och dess variabler appliceras på den. Den bortvalda mängden gravar är, tyvärr, stor. Müller-Willes (1974, s. 199ff) artikel ger en mycket bra översikt över dittills kända båtgravar, både sådana jag valt ut och sådana jag valt bort. Dessa gravar kommer jämföras med ett referensmaterial i form av båtgravfälten från Vendel och Valsgärde, då dessa uppfattats som typiska för vendeltida båtgravar i forskningen. Följande gravar, vilka har visat sig uppfylla de ovan beskrivna kraven, har valts ut:

- Aläcksbäcken, Skåne. Grävd av Hansen 1941 (Hansen 1942)
- Augerum, Blekinge. Grävd av Montelius 1895 (Arrhenius 1960).
- Nabberör, Öland. Grävd av Anderbjörk och Oxenstierna 1938 (Fallgren m.fl. 2001)
- Tuna i Badelunda, Västmanland. Grävd av Schönbäck m.fl. 1952-53 (Nylén 1994a).
- Bitterstad, Norge. Grävd av Cerbing m.fl. 2016 (Cerbing 2016).
- Storhaug, Norge. Grävd av Lorange och Døsseland 1886 & 1887 (Opedal 1998).
- Petersdal, Danmark. Grävd 1921 (Hansen 2001).
- Sutton Hoo, England. Grävd av flera arkeologer 1939 och 1965-70 (Bruce-Mitford 1975).
- Salme, Estland. Grävd av flera arkeologer 2008 och 2010-2012 (Konsa et. al. 2008; Peets et. al. 2012)

Figur 2: Karta med gravar som ingår i denna uppsats, samt deras datering (grundkarta från Google Maps 26/4-20, modifierad av författaren).

1.5: Teori och metod

Tidigare forskning rörande båtgravar har i flera fall fokuserat på territorialitet samt möjliga ursprungsplatser för och spridning av det vendeltida båtgravskicket. Detta arbete kommer arbeta vidare på dessa rådande forskningskonventioner. Nedan följer en redogörelse av de rådande forskningskonventionerna kring det vendeltida gravskicket, varefter min undersöknings teoretiska och metodologiska bas presenteras.

1.5.1: Jämförande studier och kulturell hybridisering

Ett sätt att undersöka potentiella ursprungsplatser och spridningsmönster av det vendeltida båtgravskicket är och har varit att genomföra jämförande studier. Detta framgår exempelvis i forskningen kring den vendeltida båtgraven i Sutton Hoo, England. Kort efter upptäckten lyftes teorin att den gravsatte var en storman från Sverige, främst baserat på likheterna i gravgodset med det som fanns i Vendel och Valsgärde (Nerman 1948, s. 65ff). Senare lyftes teorier att det snarare kunde röra sig om en lokal storman eller kung som genom kontakt med skandinaviska områden fått skandinaviska föremål i sin ägo (Bruce-Mitford 1975, s. 683ff; 1978, s. 91ff), att alla likheter uppstått spontant till följd av ett likartat stiluttryck på praktföremål i hela norra Europa under den tidsperioden (Wilson 1982, s. 163ff), samt att det undersökta materialet är för litet för att kunna säga något säkert alls om potentiella kopplingar dem emellan (Carver 1998, s. 164ff). Denna diskussion har ännu inte nått någon konsensus. Denna diskussion rör områdena Mälardalen (specifikt Vendel och Valsgärde) och Sutton Hoo, dvs. Skandinavien och England. Den behandlar det möjliga ursprungsområdet för det vendeltida båtgravskicket, vilket tolkas vara Mälardalen (Hyenstrand 1996, s. 104).

Jämförande studier, även känt som komparativ analys och komparativ arkeologi, har varit en del av den arkeologiska disciplinen sedan dess tillkomst på 1800-talet. Grundförutsättningen är att människor inte kan ta till sig nya föremål och företeelser utan att jämföra dem med redan kända föremål och företeelser. Komparativ analys är sålunda en ofrånkomlig del av arkeologin, eftersom den befattar sig med studiet av förflutna och för nutiden okända mänskliga förehavanden. Detta är ett mycket brett område inom arkeologin, och jämförande studier kan utföras på många olika vis med många olika variabler. I grunden kan komparativ arkeologi delas upp i *intensive comparative methods* (ICM) och *systematic comparative methods* (SCM). ICM är undersökningar med få fallstudier och många variabler som dessa fallstudier undersöks utefter. SCM är det omvända, undersökningar med många fallstudier och få variabler som dessa fallstudier undersöks utefter. ICM lämpar sig för kvalitativa studier, medan SCM är bättre lämpat för kvantitativa studier. Båda används inom arkeologi, och det finns givetvis ett stort antal mellanting mellan dessa båda former av studier. Detta är dock bara en grundläggande beskrivning av komparativ arkeologi, och om en jämförande studie ska beskrivas ordentligt måste man utgå från flera dimensioner, såsom studiens skala, urval och storlek av material, graden av kontextualisering, användandet av primär- och sekundärdata, spatiala och temporala parametrar etc. (Smith & Peregrine 2011, s. 4ff). Detta arbete kan bäst beskrivas som en ICM-studie, då ett begränsat antal fallstudier (båtgravar) kommer undersökas utefter ett större antal metodologiska variabler.

En del av detta arbete behandlar potentiella spridningsmönster och ursprungsplatser för det vendeltida båtgravskicket, och ett sätt att bearbeta dessa är att applicera ett hybridiseringsperspektiv. Om ett specifikt fenomen återfinns i områden som är åtskilda i rum och/eller tid finns det olika möjliga förklaringar till hur detta fenomen kan finnas i olika områden. Fenomenet kan ha uppstått spontant i de olika områdena till följd av en evolutionär process, som av någon anledning har lett till att samma fenomen återfinns i skilda områden. En vanlig förklaring är att liknande miljöer lett till liknande kulturella uttryck (Johnson 2010, s. 23ff). En annan förklaring är att fenomenet uppstått i ett område, som sedan påverkat ett eller flera andra områden genom att aktivt eller passivt sprida det specifika fenomenet dit. Fenomenet har traderats genom kontakter, och har därför ett ursprungsområde snarare än flera. Vanliga förklaringar till varför ett fenomen traderas är kulturellt utbyte mellan olika områden (diffusion), eller förflyttning av människor som tar med sig sina kulturella uttryck till för dem nya områden (migration) (Johnson 2010, s. 15ff). Om ett fenomen traderats

mellan områden snarare än uppstått spontant, är det av intresse att se hur likartade fenomenen är. Är fenomenen identiska i uttryck och form rör det sig om imitering, en exakt upprepning av originalet. Om de är snarlika men med distinkta olikheter kan det istället röra sig om hybridisering. Vid en hybridisering har två eller flera kulturella uttryck slagits samman, vilket resulterar i något som liknar originalet men ändå är distinkt unikt (Ekengren 2009, s. 157).

Hybridisering är ett forskningsfält i sig där själva begreppet har varit föremål för kritik, då *hybridization* för med sig både positiva och negativa undertoner. Med hänvisning till detta har begreppet *entanglement* (Hodder 2012, s.88f), föreslagits som bättre alternativ (Stockhammer 2012, s. 43ff). Hur och varför kulturell hybridisering uppstår är en diskussion i sig. Stockhammer menade att hybridisering kan uppstå i gränsområden mellan olika kulturella eller etniska grupper. Här kan t.ex. föremål och deras tillhörande sociala praxis genomgå en process där de tas upp i en för dem ny kulturell enhet, och kanske även förändras av denna nya kulturella enhet för att få en ny mening och social praxis, dvs. en hybridisering sker. Stockhammer kallade denna process *the process of appropriation* (Stockhammer 2012, s. 43ff). Maran (2012) argumenterade att föremål som upptäcks i kontexter till vilka de tolkas ha importerats kan användas för mer än att bara spåra kontakter med andra områden. De kan även studeras för att förstå hur utomstående kulturella former integreras i nya kontexter. Han menade att sociala aktörer kan ha en vilja att integrera utomstående kulturella former i en lokal kontext. Detta gör de genom att översätta de utomstående kulturella formerna till något som den lokala kontexten kan förstå och ta upp, men även genom att arbeta med den lokala kontexten för att göra den mottaglig för nya influenser. Hybridiseringsprocessen är sålunda aktiv och förändrande både inom de importerade formerna och de lokala kontexterna. På detta sätt kan man studera social praxis (Maran 2012, s. 59ff). Som synes förklaras hybridisering ofta som utbyten i liminala områden. Hybridisering har ofta associerats med förändring och/eller konstruktion av kulturell identitet, men det kan även vara ett resultat av inspirerad kreativitet, innovation, *emulation* (strävan att efterlikna eller överglänsa någons arbete, ofta genom imitation/efterlikning) och kommersiell produktion. Det finns vidare olika tolkningar till varför hybrider uppstår i vissa kontexter. Kolonisering är ett populärt diskussionsområde för detta, där både koloniserare och koloniserade upptar delar av varandras kulturella uttryck och på så sätt skapar hybrider. Hybrider kan t.ex. ha skapats för en koloniserande elit i brist på importerade varor. Hybrider till följd av kolonisation behöver dock inte ha uppstått till följd av maktskillnader, de kan även uppstå till följd av en fredlig migration/inflyttning av en grupp i ett för dem nytt område, där samlevnad med andra redan bosatta grupper leder till kulturellt utbyte (Deagan 2013, s. 272ff).

I detta arbete kommer det ovan beskrivna hybridiseringsperspektivet användas som en metod för att bearbeta frågeställningen kring det vendeltida båtgravskicket potentiella ursprungsplats och spridningsmönster. Om vendeltida båtgravskick uppvisar distinkta likheter (t.ex. i gravgods, placering, konstruktion etc.) är det rimligt att tolka det som att ett visst gravuttryck har uppstått någonstans och att delar av det senare traderats till andra regioner. För att kunna använda detta begrepp som metod måste en jämförande studie genomföras med tydliga, avgränsade metodologiska variabler. Teorierna kring kulturell hybridisering blir en metod för att avgöra hur lik eller olik en given grav är i förhållande till de gravar som utgör arbetets referensmaterial (Vendel & Valsgärde). Om en grav samtidigt uppvisar både likheter och olikheter med referensmaterialet är det en rimlig tolkning att gravskicket hos referensmaterialet influerat gravskicket hos den undersökta graven. Gravskicken kan då tolkas vara besläktade, och ett potentiellt spridningsmönster kan börja undersökas.

Om en grav uppvisar ett identiskt gravskick som det som finns i referensmaterialet rör det sig om imitering snarare än hybridisering. Även rena imitationer är förstås relevanta i en diskussion om spridningsmönster. Omvänt är gravar med få eller inga likheter förmodligen inte besläktade, varför de inte kan ingå i ett spridningsmönster. Teorierna kring hybridisering appliceras utefter de metodologiska variablerna i 1.5.4; de utgör grunden för den jämförande studie som genomförs i detta arbete. De har valts ut eftersom de utgör flera av de karaktäristiska särdrag utefter vilka båtgravar kan undersökas och jämföras. Det rör sig dock inte om en djupanalys av varje enskilt föremål i varje grav, då detta arbetes omfång inte tillåter detta. Denna del av undersökningen är beroende av dateringar av varje grav. Odaterade eller osäkert daterade gravar kan svårigen placeras in i ett spridningsmönster, då ett sådant är beroende av en känd eller trolig ursprungsplats till vilken undersökta gravar måste relateras i både tid och rum.

Mitt resonemang är, i essens, som följer: Om ett båtgravskick uppvisar likheter och olikheter samtidigt med mitt referensmaterial är det båtgravskicket en hybrid, varför det är besläktat med referensmaterialet genom trädning av detta, varför potentiella spridningsmönster av och ursprungsplatser för detta trädade båtgravskick kan diskuteras.

1.5.2: Territorialitet

Territorialitet är ett koncept som används för att förstå hur människor använder territorier, eller fysiska, geografiska områden. Ofta används begreppet för att beskriva kontrollen och försvaret av geografiska områden. Territorialitet är här en aktivitet, ett aktivt arbete för att kontrollera ett geografiskt område med olika metoder som t.ex. kontroll över tillgänglighet till och aktiviteter i området (Sack 1983, s. 55). Territorialitet har också beskrivits som relationer mellan människor och platser, faktiska som imaginära. Människor kan skapa sig en identitet genom relationer till geografiska platser. Detta fenomen är dock beroende på den kultur en grupp människor har, alla skapar inte identitet på det här sättet (Albert 2001, s. 6). Territorialitet har även använts som en paraplyterm för de många och olika sätt som människor interagerar med fysiska platser, för att avgöra äganderätt, dispyter och geografiskt betingad identitet (Klauser 2008, s. 7). Territorialitet kan användas som en analytisk term för att beskriva mänskliga relationer till platser (Auenmüller 2014, s. 175).

Territorialitet är ett viktigt begrepp vid undersökningar av båtgravfält. Gravfälten återfinns vid vattendrag, där Fyrisån anses vara den viktigaste. Båtgravfälten i Mälardalen var vidare placerade i den nordvästra delen av regionen, mot skogsområden, möjligen i utkanten av de lokala bebyggelseområdena. Det har föreslagits att de stormän som kontrollerade viktiga transportleder, vattendragen, begravdes i båtar nära dessa. Dessa transportleder var viktiga för handel med råvaror som låg i anslutning till dessa, särskilt skinn och järn. Råmaterial och verktyg för att bearbeta detta har funnits i vissa av båtgravarna. Prestigeföremålen och gravarnas generellt höga rikedom skulle kunna vara ett tecken på handelskontakter med kontinenten och de brittiska öarna. En del av dessa prestigeföremål, särskilt glasbägare och de som dekorerats med cloisonnéteknik, kan tolkas som importföremål. Särskilt det samtida Frankiska riket framhålls som möjligt ursprung. Sammanfattat har placering av båtgravfält tolkats vara relaterat till viktiga vattentransportleder som kontrollerats av dem som nedlagts i gravarna. Deras rikedom, baserad på råvaror som transporterats på dessa vattenleder, syns i nedlagda prestigeföremål, både inhemska och importerade (Burenhult 2000, s. 305ff; Hyenstrand 1996, s. 101ff).

Teorierna kring territorialitet blir en metod för att undersöka om hypoteserna kring placeringen av båtgravfälten i Mälardalen även gäller för vendeltida båtgravar i andra regioner. Placeringen av gravfälten förstås genom hur människor interagerade med fysiska platser, vilket behandlas genom begreppet territorialitet. Som nämnts ovan tolkas båtgravfält ha placerats i samband med viktiga vattentransportleder som kontrollerats av dem som nedlagts i gravarna. Är placeringen av båtgravar typisk även för regioner utanför Mälardalen, och kan den tolkas ha samma betydelse?

1.5.3: Arkeologiska begrepp

Detta arbete använder arkeologiska begrepp som inom gravarkeologin har haft skiftande betydelser och tolkningar. Vad de betyder för detta arbete klargörs i denna del. De behandlade begreppen är gravgods, gravkonstruktion och gravsatta.

Gravgods

Inom processuell arkeologi ansågs föremålen i en grav representera statusen hos den begravde. Gravar behandlades som en enskild händelse, som kunde användas för att återskapa den sociala identiteten hos den begravda individen samt delar av det samhälle som stod bakom graven. Detta tillvägagångssätt kritiserades senare. I postprocessuella studier ansågs föremålen i gravar utgöra de sociala relationerna och statusen, snarare än att representera dem. Här poängterades det att föremålen i gravar måste undersökas utifrån deras kontext i graven, gravens kontext med andra gravar och gravarnas kontext i det dåtida samhället. Vidare reflekterar gravar inte nödvändigtvis den begravdes sociala roll och liv, utan snarare hur deras sociala roll och liv uppfattades av dem som utförde begravningen. Den döde begraver inte sig själv (Ekengren 2013, s. 174f). Gravgods i sig har diskuterats på olika sätt. Några av dessa tolkningar är utrustning för efterlivet, indikationer på status och identitet, gåvor, föremål som varit för personligt präglade av den begravde för att kunna skiljas från dem, samt minnen av den begravde (Härke 2014, s. 44ff; Harper 2012, s. 45f). I detta arbete kommer termen "gravgods" användas för att beskriva föremål nedlagda i gravar. Denna term beskriver ett eller flera föremål som nedlagts i en grav utöver den kroppen av den avlidne. Detta inkluderar alla former och kategorier av föremål, även offer av djur och människor (Härke 2014, s. 41).

Praktföremål

Vissa föremål har klassats som märkvärdiga med anledning av deras uppfattade rikedom eller symbolvärde, ofta genom att de är skickligt tillverkade i ovanliga och värdefulla material såsom bl.a. ädelmetaller. L. Hedeager (1990) använder denna kategori av föremål för att undersöka materiella uttryck för makt och ideologi i järn ålderssamhällen. Dessa föremål inkluderar bl.a. smycken av olika slag, vapen, statyetter, importföremål, ädelmetaller och bärnsten. Dessa bearbetas efter föremålstyp, men en term som används för att beskriva dem samlad är *pragtjenstande*, praktföremål, vilket i det fallet samlade föremålstyper som av någon anledning inte beskrevs var för sig (Hedeager 1990, s. 39ff). En annan term som används i samma avhandling för dessa föremål är *prestigevarer*, prestigevaror. Hedeagers definition av prestigevaror är att de är föremål som inte är nödvändiga för överlevnad, men som däremot är oundgängliga i ett ekonomiskt system där dessa varor utgör valutan. Social och politisk organisation baserar i ett sådant system på dessa föremål, där de utgör betalning på olika sätt såsom bl.a. brudpris, politiska gåvor, gravgods, religiösa ritualer osv. Kontrollen över dessa socialt värdefulla föremål gav även kontrollen över samhället, dvs. ett sätt att härska (Hedeager 1990, s. 91ff).

I detta arbete kommer termen ”praktföremål” användas som en föremålskategori för föremål som inte kan beskrivas som vapen eller praktiska redskap. Som synes ovan har andra föremål, t.ex. vapen, räknats in i denna kategori i andra arbeten och avhandlingar, men dessa föremål är särbehandlade i detta arbete. Kategorin ”praktföremål” inkluderar smycken, pärlor, spel samt udda föremål som tolkats som status- eller symbolbärande.

Gravkonstruktion

Ett föremål i en grav är förmodligen laddat med symbolisk betydelse, varför dess uppfattade funktion i graven inte behöver vara densamma som det skulle ha utanför en gravkontext. Föremålen i en grav, liksom den gravlagdes kvarlevor, har valts ut och arrangerats rumsligt i graven. Därför måste detta rumsliga arrangemang av gravens innehåll tas i beaktande (Ekengren 2013, s. 181f). I detta arbete kommer den rumsliga organisationen av gravgods och gravsatta ingå i kategorin *gravkonstruktion*. Denna term hänvisar till hur graven är konstruerad rumsligt, dvs. hur kroppen och gravgodset är arrangerat i graven, både i och utanför båten. Under denna kategori kommer även andra variabler tas med, som är relevanta för hur graven är konstruerad. Dessa är inre arkitektur (kista, kammare, överbyggnad etc.), båtens konstruktion (klinker, stock etc.), placeringen under röse/hög, samt i vilket väderstreck båten placerats i. Sammantagna ger dessa delar en helhetsbild av gravens konstruktion.

Gravsatta

I detta arbete kommer kategorin *gravsatta* användas för att beskriva den eller dem som begravts i varje båtgrav. Viktigt i denna variabel är kön, ålder och antal individer. Dessa är typiska attribut som används i tolkning av gravar, bl.a. för att det är ett redskap för att bedöma den gravlagdes sociala identitet (Parker Pearson 1999, s. 3ff).

Gravskick och gravspråk

Ett begrepp som kommit att användas inom forskningen av gravar är ”gravspråk”. Uttrycket myntades av K. Jennbert när hon kritiserade att fokus låg på typologi, kronologi och social status inom gravarkeologin. Hon menade att gravar utgörs av mer än enbart dessa aspekter, att även mentalitet och livsåskådningar är avgörande för utformningen av gravar. Jennbert föredrog termen ”gravspråk”, i vilken utrymme ges för alla aspekter av en gravs utformning, både klassiska såsom kön, ålder, social position, kontaktutbyte etc., men även andra såsom minnen, traditioner, normer, mentalitet etc (Jennbert 1988, s. 88f). Gravarna ger inte enbart utrymme för frågor rörande aspekter såsom kronologi, religion eller social struktur, utan ger med Jennberts ord ”inblickar i grundläggande förhållningssätt till livet” (Jennbert 1988, s. 88).

Begreppet ”gravspråk” har senare använts av G. Andersson i en studie av gravspråket i gravfälten vid Valsta och Skälby. Här användes begreppet för att undersöka ett gravspråk i sin helhet utifrån ett religiöst perspektiv rörande övergångsperioden från vikingatid till tidig medeltid samt övergången från asatro/hedendom till kristendom. Anderssons tolkning av begreppet ”gravskick” innefattade det handlingsmönster med vilket människor förhåller sig till det övernaturliga, dvs. att ”gravskick” är direkt kopplat till religiositet/tro. Han instämde att begreppet ”gravspråk” är bättre lämpat för att förstå gravar i sin helhet, eftersom det ger utrymme för fler perspektiv än enbart det religiösa. I den här uppfattningen utgör begreppet ”gravskick” en del av det mer övergripande begreppet ”gravspråk” (Andersson 2004, s. 7ff). Helt nyligen har begreppet ”gravspråk” även använts i en artikel A. Drageset (2020) rörande gravspråket i järnålderns Hadanger, Norge. Hon instämmer med Andersson att ”gravspråk” är det mer inkluderande begreppet, av vilket ”gravskick” utgör en del. Hennes undersökning är

en jämförande makrostudie av gravspråket i Hadanger under järnåldern utefter mer generaliserade variabler i form av yttre och inre utformning av graven samt hur kroppen har hanterats, dvs. inhumering eller kremering. Enligt henne är ”gravspråk” är ett passande begrepp som är användbart inom forskning, och att ”gravspråk” kan undersökas på regional nivå. Hon poängterar dock att ingen grav är identisk med en annan, alla är unika, och att medan likheter i ”gravspråk” kan finnas mellan regioner tycks även olikheter vara närvarande. Detta är en följd av varje regions unika förutsättningar, förhållanden, mentaliteter, normer etc., vilka ger upphov till vad hon kallar ”dialekter av gravspråk” (Drageset 2020, s. 6ff).

Begreppet ”gravspråk” framstår som att föredra framför begreppet ”gravskick”, om man önskar poängtera att varje grav har många och varierade aspekter. Med definitionen av ”gravspråk” som använts ovan blir det omöjligt att föra ett resonemang om gravar utan att använda begreppet, eftersom det är det paraplybegrepp under vilket alla andra begrepp som rör just gravar samlas. I denna undersökning kommer dock begreppet ”båtgravskick” användas, snarare än ”båtgravspråk”. Detta då just ”båtgravskick” har varit det gängse begreppet under lång tid i forskningen om denna speciella typ av gravar, varför det fortsatt används här för att undvika eventuell förvirring. Denna undersökning har ej heller som målsättning att studera de bakomliggande orsakerna bakom båtgravskicket, dess uppkomst eller dess utformning. Hade detta varit fallet hade begreppet ”gravspråk” varit ofrånkomligt. Begreppet ”båtgravskick” används dock i detta arbete med förståelsen att en grav innehåller många fler aspekter än vad begreppet ”gravskick” kanske låter påskina, och det är kanske önskvärt att i framtiden sträva efter att låta begreppet ”gravspråk” bli kutym i all forskning om gravar och gravskick.

1.5.4: Metodologiska variabler

Detta arbete är en jämförande studie, där likheter och skillnader mellan individuella gravar, utifrån deras placering i landskapet, gravkonstruktion, gravgods och gravsatta undersöks kvalitativt. Ett antal båtgravar kommer genomgå en djupanalys och jämföras med dem som återfinns i Vendel och Valsgårde. Gravarna kommer undersökas utifrån fyra kategorier (placering i landskapet, gravkonstruktion, gravgods och gravsatta) uppdelade i variabler vilka sammantagna kommer ge en bild av varje grav och möjliggöra en konsekvent jämförande analys. Utöver dessa kategorier är givetvis även dateringen av varje grav av stor vikt. En undersökning av potentiella spridningsmönster är omöjlig utan säkra dateringar. Kategorierna är:

1. Placering i landskapet.

Båtgravarnas placering i landskapet har diskuterats på olika håll i forskningen, och möjliga betydelser har lyfts fram. Det rör sig främst om en uppfattning att gravarna har placerats nära vattenburna transportleder och i s.k. ”gränsland” utanför samtida ”bebyggelsecentrum”, av anledningar såsom att hävda anspråk på resurser (Burenhult 2000, s. 305ff; Hyenstrand 1996, s. 101ff). Det är viktigt att undersöka om detta är ett konsekvent drag i båtgravarna eller endast begränsat till vissa regioner. De undersökta gravarna kommer därför undersökas utifrån:

- Väderstreck graven är placerad i
- Närhet till farbart vatten
- Närhet till andra, samtida fornlämningar och/eller möjliga bebyggelsecentrum, t.ex. byar, gravfält, handelsplatser etc.

2. Gravkonstruktion.

Gravarnas konstruktion är en viktig del av gravuttrycket och gravritualen (se 1.5.3), och är därför även en viktig del av en komparativ analys. Likheter och avvikelser kommer undersökas utifrån följande:

- Ligger graven under ett röse/hög
- Båtens konstruktion (klinker, stock, etc.)
- Inre arkitektur (kista, kammare, överbyggnad, etc.)
- Rumslig organisation/sektion (hur är gravgodset placerat)

3. Gravgoods.

Nedlagt gravgoods är en viktig kategori för att bedöma både status och kön på de gravsatta individerna, liksom för att analysera gravritualen samt fastställa datering (se 1.5.3).

Gravgodset är därför en viktig del av en komparativ analys, och analyseras utifrån följande:

- Vapenutrustning (vapen, sköldar, hjälmar, ringbrynjor etc.)
- Praktföremål (statusföremål som inte är vapen, såsom smycken, pärlor, dryckeshorn, glasbägare, spel etc.)
- Husgeråd (bruksföremål som inte kan beskrivas som praktföremål)
- Nedlagda djur med tillhörande utrustning (tamdjur, bruksdjur, vilda djur, fågel)
- Föremål med ornamentik i vendelstil.

4. Gravsatta.

De eller dem som blivit gravsatta i varje grav är en viktig del av analysen. Variablerna är som följer:

- Antal individer
- Kön
- Ålder

1.5.5: Källkritiska aspekter

På grund av arbetets begränsade omfång fick vissa undersökningsmetoder, vilka kunde ha varit relevanta, väljas bort. Dessa återges här då de kan vara av intresse i framtida undersökningar.

Symboliken kring båtgravar är ett forskningsområde som bl.a. lyfts i de tidigare beskrivna arbetena av Müller-Wille (1970) och Kobylinski & Rabiega (2015), och det är ett intressant område som möjligen hade kunnat vara till hjälp i besvarandet av detta arbetes frågeställningar. Symbolism är dock inget som denna undersökning kommer ta ställning till. Vad båtgravar kan tänkas representera ingår inte i frågeställningarna, och arbetets omfång tillåter inte en studie i symbolik då detta i praktiken skulle bli en egen undersökning med egna parametrar och förutsättningar vid sidan av den jämförande studien. Förekomsten av hybrider är ett klart tecken på symbolism och aktiv förändring av en sådan, men i denna undersökning är det snarare av intresse huruvida hybrider existerar på ett rent materiellt plan eller inte, då detta kan användas för att spåra spridningsmönster.

En metodik som använts vid arbeten med vendeltiden är undersökningar av s.k. ”nordisk djuornamentik”. Denna säregna ornamentik återfinns på olika föremål från folkvandringsoch vendeltiden, t.ex. smycken, vapen, sköldar och hjälmar. Begreppet skapades av B. Sahlén i hans arbete *Die altgermanische Thierornamentik* från 1905, där ornamentiken delades in i stil I, II och III. Stil I motsvarade folkvandringstiden medan stil II och III motsvarade äldre respektive yngre vendeltiden. G. Arwidsson vidareutvecklade senare Sahléns indelningar, där

stil II och III delades in i ytterligare stilar, kallade stil A-E. I båda arbetena motsvarar varje stil en specifik tidsperiod, och de anses vara ett säreget nordiskt fenomen (Lamm et.al. 1980, s. 328ff). Vid undersökningar av föremål som har denna speciella ornamentik, liksom vid undersökningar av områden och sajter som innehåller sådana föremål, är djuornamentiken ett redskap vid frågeställningar kring både ursprung och datering av det som undersöks. Detta har bl.a. gjorts i samband med undersökningar av salmeskeppen. Här kombinerades en isotop-analys med en analys av djuornamentik på lämpliga föremål, vilket slog fast att de som gravsatts i skeppen var av skandinavisk härkomst (Price et.al. 2016, s. 1028ff). Denna metodik hade säkert även kunnat applicerats på en del av gravarna i denna undersökning, men detta har valts bort. Graven som helhet står i fokus här, och utrymme kan inte lämnas för undersökning av enskilda föremål då detta hade gått utanför arbetets omfattning. Vidare måste en grav vara särskilt väldokumenterad i både text och bild för att tillåta en analys av djuornamentik, vilket alla gravar i denna undersökning tyvärr inte är. Det mest fördelaktiga vid en sådan analys vore att ha tillgång till själva föremålen, vilket inte heller är möjligt i detta arbete p.g.a. geografiska avstånd och rådande omständigheter under arbetets genomförande (coronapandemin 2020). Denna metodik är dock något som med fördel skulle kunna användas i en framtida undersökning där enskilda föremål kan analyseras. Det kommer dock i detta arbete noteras om en grav innehåller dokumenterade föremål med ornamentik i vendelstil, då detta är ett tecken på att graven i fråga kan ha kopplingar till skandinaviska kontexter. Detta är av särskilt vikt vid studien av gravar utanför Skandinavien, då gravar inom Skandinavien av naturliga skäl kan förväntas innehålla föremål med tydliga, skandinaviska drag. Detta arbete kommer dock inte gå in på klassificeringen av eventuell vendelstil, utan enbart notera om den förekommer eller inte.

Om en komplett bild av spridningsmönster ska uppnås behövs förmodligen samtliga kända båtgravar tas i beaktande oavsett deras bevaringsgrad och typ (inhumering kontra kremering). Detta gjordes i Müller-Willes arbete (1970). Jag har emellertid valt att göra en mer kvalitativ undersökning än vad Müller-Wille gjorde. Vidare utgör Müller-Willes metodologiska variabler (båttyp, båtens konstruktion, dess storlek, inhumeringar eller kremeringar, könet hos de gravlagda, datering samt geografisk spridning och placering, gravgods i form av vapenutrustning, djur och spelpjäser) en bra grund för undersökning av båtgravar. Jag utgår också från dessa variabler, men jag anser att det är viktigt att beakta alla typer av gravgods i en undersökning av det här slaget. Müller-Wille valde att bortse från den föremålstyp jag benämnt som husgeråd (se 1.5.4, gravgods), och även delar av den jag benämnt som praktföremål (se 1.5.3). Min uppfattning är att även dessa föremålstyper kan vara betydande vid en jämförande undersökning. Müller-Wille diskuterade heller inte den rumsliga organisationen av gravgods. En uppdaterad och utökad version av Müller-Willes undersökning från 1970, där alla kända båtgravar (vilka antal vuxit markant sedan 1970) undersöks efter utökade metodologiska variabler i stil med dem jag fastställt för detta arbete, hade varit mycket betydande för forskningen av det vendeltida båtgravskicket. Förhoppningsvis kan föreliggande arbete ses som en pilotstudie inför en sådan mer extensiv undersökning.

Slutligen har jag även valt att bortse från litterära källor i min undersökning, vilket bl.a. Müller-Wille (1970) valde att ta med i sin undersökning. Min uppfattning är att dessa källor ger en bild av uppfattningen dåtidens människor hade av båtgravar, vad deras symboliska värde var och vad de hade för betydelse i sociala sammanhang. Detta är av mindre intresse i denna undersökning då den endast omfattar en jämförande studie av båtgravarna och deras material, något som de flesta dåtida litterära källor förmodligen inte kan ge någon klar bild av. Ej heller torde källor av det här slaget kunna ge en större inblick i potentiella ursprungsplatser

och spridningsmönster av båtgravskicket, då de är skrivna långt efter båtgravskicket uppstod och spreds.

2: Materialanalys

I denna del kommer materialet från samtliga gravar, både de i referensmaterialet och de som undersöks, beskrivas utifrån kategorierna som fastställts (se 1.4.4.). Först kommer gravarna i mitt referensmaterial (Vendel & Valsgärde) analyseras utifrån mina fastställda variabler. Därefter kommer gravarna i undersökningen (Albäcksbacken, Augerum, Nabberör, Tuna i Badelunda, Bitterstad, Storhaug, Petersdal, Sutton Hoo och Salme) analyseras på samma sätt samt ställas mot mitt referensmaterial. Viktigt att notera här är att gravarna i Vendel respektive Valsgärde kommer undersökas som enheter, snarare än individuella gravar. Detta är nödvändigt då en full beskrivning av varje grav i dessa gravfält annars skulle utgöra en oproportionerligt stor del av undersökningen.

2.1: Vendel och Valsgärde

Båtgravfälten i Vendel och Valsgärde används som referensmaterial att jämföra övriga båtgravar med. Dessa gravar kommer i denna text hänvisas till som ”referensmaterialet”, särskilt i kap. 4-6. De båtgravar från dessa gravfält som är relevanta (utifrån samma kriterier som övriga båtgravar valts ut efter för undersökningen) beskrivs här på samma sätt som övriga gravar.

2.1.1: Valsgärde, Uppland, Sverige

Gravfältet vid Valsgärde låg på en kulle ca. tre kilometer norr om Gamla Uppsala, beläget centralt i Uppland. Gravfältet grävdes ut i omgångar från 1928-1952, och under dessa utgrävningar fann man flera gravar, bland dessa 15 båtgravar. Av dessa har fyra som daterats till vendeltid blivit väl publicerade (Nordahl 2018, s. 7ff). Valsgärde 6, 750 e.Kr. (Arwidsson 1942, s. 132), Valsgärde 7, 650-700 e.Kr. (Arwidsson 1977, s. 126ff), Valsgärde 8, 625-650 e.Kr. (Arwidsson 1954, s. 140), samt Valsgärde 14, tidigt 800-tal (Nordahl 2018, s. 61). Valsgärde 14 är tekniskt sett daterad till vikingatid, men dateringen placerar den i en övergångsperiod vendeltid-vikingatid varför den tas med här (se fig. 1, 3-6, tabell 1).

Figur 3: Plan över Valsgärde 6
(Arwidsson 1942).

Figur 4: Plan över Valsgärde 7
(Arwidsson 1977).

Figur 5: Plan över Valsgärde 8
(Arwidsson 1954).

Figur 6: Plan över Valsgärde 14
(Nordahl 2018).

2.1.1.1: Placering i landskapet

Samtliga gravar var placerade i en SV-NÖ riktning, med det som tolkas vara fören i SV. Grav 5, 6 och 7 var placerade nära varandra i en triangelformation, medan grav 14 låg en kort bit väst om dessa. Grav 14 var placerad med flera andra båtgravar, vilka placerats på rad i en NV-SÖ riktning (Nordahl 2018, s. 17). Gravfältet låg ca. 100 meter öster om Fyrisån. Strax norr om gravfältet har man funnit ett boplatsområde med långhus och grophus, daterade till vendel-vikingatid, vilken tycks ha haft stor utbredning under 600-talet e.Kr. I området runt Valsgärde fanns flera andra fornlämningar, främst i form av gravfält, högar och stensättningar (Fornsök, 24/3-20). Inom 5km från gravfältet finns dessutom flera stora högar av det slag som i forskningen bl.a. benämns som ”storhögar” (Arwidsson 1980, s. 45f).

2.1.1.2: Gravkonstruktion

Inget tyder på att gravarna vid något tillfälle legat under hög (Nordahl 2018, s. 17). Båtarna i gravarna var i bästa fall endast fragmentariskt bevarade vad gäller träet. Nitarna var dock bevarade, utifrån vilka båtarnas konstruktion och dimensioner kunde bedömas. Det rör sig om klinkbyggda roddbåtar, 8,5-12m långa och 1,5-2m bred, med palts för 4-6 par roddare. (Arwidsson 1942, s. 100ff; 1977, s. 95ff; 1954, s. 112ff; Nordahl 2018, s. 85). Båten i grav 14 uppvisar vissa tecken på att den möjligtvis kan ha haft en mast utöver roddarna, i form av ett antal nitar i båtens mittparti vars placering uppvisar likheter med mastfästet i Gokstadskeppet. Det går dock inte att med säkerhet säga att båten i grav 14 en gång haft en mast (Nordahl 2018, s. 82f).

Gravgodsets rumsliga arrangemang är likartat i varje grav. Djuren har samlats i den främre halvan av båten, i och strax utanför fören, tillsammans med tillhörande utrustningen i form av hästutrustning och hundkoppel. Hundarna placerades närmre båtens mitt än övriga djur. Med djuren har redskap, grytor och verktyg av olika slag lagts. I båtens främre del, över mittlinjen närmre båtens mittparti, ligger spelpjäser och spelbräden, och i vissa fall även glaskärl. Spjut- och lansspetsar återfinns i den främre halvan av båten, medans kring båtens center samt i den bakre halvan av båten återfinns vapenutrustningen i form av svärd, knivar, saxar, pilspetsar, hjälm och sköldar, samt i vissa fall även dryckeshorn, samlade. De är ofta samlade på ömse sidor av det område där kroppen bör ha legat, men i vissa fall kan svärd ha legat ovanpå kroppen. Sköldarna var placerade ovanpå dessa föremålssamlingar. Aktern på båtarna var alltid väldigt tomma på fynd. Grav 14 skiljer sig något genom att skölden var placerad något längre bak här, och spelbrädet var placerat i båtens bakre halva (Arwidsson 1942, Taf. 44;

1977, Taf. 45; 1954, Taf. 43; Nordahl 2018, plate 3). I grav 6 fann man rester av nävermattor i aktern, möjligtvis har de varit uppspända som ett slags tak över denna (Arwidsson 1942, s. 106ff). Grav 6 hade även en tydlig stenpackning i båtens nedgrävning (Arwidsson 1942, Taf. 43).

2.1.1.3: *Gravgods*

Grav 6, 7 och 8 hade mycket snarlikt gravgods, medan grav 14 skiljer sig något från övriga och beskrivs därför för sig sist i varje stycke. Varje grav hade en uppsättning vapenutrustning. Varje grav hade en hjälm i järn med ornamenterade pressbleck i brons, samt kam och ögonbryn i brons, även de ornamenterade. Varje grav hade även 2-3 sköldar, med ornamenterade sköldbucklor och beslag, 1-2 dubbeleggade svärd med ornamenterade svärdsknappar och skidor samt 1-2 scramasaxar med ornamenterade skidor, dock inte lika rikt som skidorna till de dubbeleggade svärderna. Varje grav innehöll utöver detta även ett spjut- eller lanshuvud, i ett fall funnet med dekorerade bronsbeslag tillhörande skaftet, samt ca. 30-50 pilspetsar. I vissa av gravarna finns även rustningsdelar i form av ringbrynjor och bandformiga järnskenor, och i vissa har även svärdshängen och bälten bevarats. Vapenutrustningen bar i de allra flesta fall ornamentik i vendelstil, särskilt på hjälmar, sköldbucklor och beslag, dubbeleggade svärd och svärdsskidor (Arwidsson 1942, s. 26ff; 1977, s. 21ff; 1954, s. 22ff). Grav 14 skiljer sig något, då den endast hade ett svärd, ett spjut- eller lanshuvud och en sköld. Dessa var betydligt mindre ornamenterade än motsvarigheterna i de andra gravarna. Grav 14 saknade dessutom hjälm, saxar och pilspetsar, och dess vapenutrustning bar ingen ornamentik i vendelstil (Nordahl 2018, s. 24ff).

Varje grav innehöll även praktföremål av olika slag. Varje grav hade minst ett spel, och varje grav hade även glasbägare och/eller dryckeshorn, samt i vissa fall även glasskålar (Arwidsson 1942, s. 69ff; 1977, s. 66ff; 1954 s. 71ff). Grav 14 skiljer sig då denna endast innehöll ett spelbord (Nordahl 2018, s. 90ff).

Varje grav innehöll föremål som bäst beskrivs som verktyg, husgeråd och kärl. Det rör sig om träskålar, lådor, yxor, saxar, eldstål, flinta, tänger, järntackor, kittlar, grytor, pannor, hinkar, kedjor, pincetter, nycklar, hammare, stekspett, knivar mm. Varje grav innehöll en större majoritet av denna uppräknade av föremål. (Arwidsson 1942, s. 69ff; 1977, s. 66ff; 1954 s. 71ff). Grav 14 skiljer sig genom att generellt ha innehållit färre föremål, i form av en kniv, en kista, en hink samt flinta (Nordahl 2018, s. 90ff).

Varje grav innehöll även ett antal djur, i form av 2-5 hästar med tillhörande utrustning bestående av sadlar, grimmor, tränsar, dragkrokar samt järnnaglar vilka tolkats som broddar för hovarna, samt 1-3 hundar, både större och mindre raser, med tillhörande koppel. Beslagen som tillhör ryttarutrustningen bär ornamentik i vendelstil. Varje grav innehöll även tamboskap, oftast flera individer av varje art, upp till ca. 6st av varje. Det rör sig om nötkreatur, får/getter och grisar. Varje grav också fåglar av olika arter, ofta en individ av varje art men ibland även flera. Det rör sig dels om tamfåglar i form av gäss, dels om vilda fåglar i form av orre, anka, fjälluggla, duvhök, samt mindre hönsfågel möjligtvis järpe. Arterna av vildfågel varierar mellan gravarna, men gässen återfinns i samtliga. Grav 6 och 7 innehöll även en gädda vardera (Arwidsson 1942, s. 56ff; 1977, s. 56ff; 1954, s. 71ff). Grav 14 skiljer sig även här på samma sätt som tidigare, genom att innehålla färre individer. Grav 14 innehöll en häst, med tillhörande utrustning i form av sadel, dragkrokar, gramma och betsel, samt koppel för två hundar, men av hundarna återstod dock endast missfärgningar i marken. En del av beslagen tillhörande ryttarutrustningen bar ornamentik i vendelstil (Nordahl 2018, s. 36ff).

2.1.1.4: Gravsatta

Av de som gravsatts i gravarna i Valsgårde finns mycket litet bevarat, endast mycket fåtaliga fragment av hand- eller lårben har hittats, och i vissa fall har endast benmjöl bevarats på föremålen. Det är dock säkert att det en gång legat mänskliga kvarlevor i gravarna. Fyndkontexten gör att varje grav tolkas som en manlig statusgrav för en individ (Arwidsson 1942, s. 109ff; 1977, s. 104ff; 1954, s. 120ff; Nordahl 2018, s. 23).

2.1.2: Vendel, Uppland, Sverige

Gravfältet på Vendelsåsen i Vendels socken, några mil norr om Uppsala, grävdes ut 1881-1882 och 1893. Här fann man ett flertal båtgravar, av vilka fyra är relevanta för denna undersökning, Vendel I, XI, XII och XIV (Stolpe 1912, s. 2ff). Vendel I är daterad till 600-talets första hälft, medan Vendel XI, XII och XIV är daterade till 500-talets andra hälft (Arrhenius 1980, s. 13; se fig. 1, 7-10, tabell 1).

Figur 7: Plan över Vendel 1
(Stolpe 1912).

Figur 8: Plan över Vendel XI.
(Stolpe 1912)

Figur 9: Plan över Vendel XII
(Stolpe 1912).

Figur 10: Plan över Vendel XIV
(Stolpe 1912).

2.1.2.1: Placering i landskapet

Samtliga båtgravar i Vendel var placerade i en SV-NÖ riktning, med det som tolkats vara fören av båten mot SV (Stolpe 1912, Pl. XLV, LI, LII & LIII). Gravfältet var placerat ca. en kilometer väst om Vendelsjöns sydvästra strand, på en höjd med god sikt åt syd och öst mot Vendelsjön och den dalgång Vendelsån rinner genom. Strax väster om gravfältet ligger ytterligare ett gravfält med ett 20-tal högar daterade till vikingatiden. På samma ås som båtgravfältet låg på finns flera gravhögar spridda vid byar och gårdar, de flesta daterade till vikingatid (Stolpe 1912, s. 2ff). Inom 5km från gravfältet finns dessutom en stor hög av det slag som i forskningen bl.a. benämns som ”storhögar” (Arwidsson 1980, s. 45f).

2.1.2.2: Gravkonstruktion

Samtliga gravar låg inom ett ca. 50x50m stort område. Det går inte att med säkerhet säga om de en gång legat under hög eller inte (Stolpe 1912, s. 2f). Båtarna har enbart bevarats genom avtryck i jorden och nitar, utifrån vilka båtarnas typ och storlek bedömdes. Det rör sig om

klinkbyggda båtar, ca. 7-9m långa och ca. 1,5-2m breda (Stolpe 1912, s. 10ff). Båten i grav XIV skilde sig dock från de andra då den var väldigt långsmal, ca. 8m lång men bara ca. 1,2m bred. Nitarna till denna båt var även mindre och smalare, och deras placering tyder på att det rör sig om en låg och flatbottnad båt (Stolpe 1912, s. 53). Gravgodset är arrangerat på likartat vis i alla gravarna. Alla djur placerades i båtens främre hälft, i eller strax utanför den (grav XIV avviker dock genom att hästen placerat i båtens bakre hälft). Utrustning som hör till djuren, såsom hästutrustning och hundkoppel, placerades med dessa. I båtens främre hälft, tillsammans med djuren, placerades även verktyg, kärl, kittlar, beslag, spjuthuvuden och i ett fall spelpjäser. Pilspetsar fanns i hela båten. Vapenutrustning utöver spjuthuvuden och pilspetsar, inklusive hjälmar, och sköldar, hittas alltid i båtens bakre hälft eller mitt. Denna vapenutrustning låg dessutom alltid samlad. Aktern på båtarna var alltid väldigt tomma på fynd. Kropparna tolkas ha legat huvudsakligen i båtarnas bakre hälft, med huvudet mot aktern (Stolpe 1912, s. 10ff samt Pl. XLV, LI, LII & LIII).

2.1.2.3: Gravgoods

Varje grav hade en uppsättning vapenutrustning, vilka var likartade. Varje grav hade 1-2 tveeggade svärd, ofta rikt dekorerade med brons, förgyllningar och cloisonnée. I två av gravarna fanns även en scramasax. I varje grav fanns även ett spjut- eller lanshuvud, en del av dem med dekorerad holk, och i tre av gravarna fanns även pilspetsar i varierande mängd, dock utan spår av pilbågar. Varje grav innehöll även en rikt ornamenterad hjälm, och 1-2 ornamenterade sköldar, vissa gravar innehöll även fragment av ringbrynjor. Vapenutrustningen bar i de allra flesta fall ornamentik i vendelstil, särskilt på hjälmar, sköldbucklor och beslag, dubbeleggade svärd och svärdsskidor (Stolpe 1912, s. 10ff).

Praktföremål av olika sorter ingick i varje grav. I två gravar fanns spel, i två fanns glasbägare, och i en fanns dryckeshorn. Den yngsta graven, I, var den som innehöll mest av dessa föremål (Stolpe 1912, s. 10ff).

Varje grav innehöll även husgeråd och verktyg, i form av grytor, stekspett, kättingar, hammare, knivar, saxar, yxor, krockar, tänger och pincetter. Alla gravar innehöll inte alla typer av föremål, men alla innehöll majoriteten av dem (Stolpe 1912, s. 10ff).

Varje grav innehöll även djur med tillhörande utrustning. I samtliga gravar fanns 2-3 hästar, undantaget grav XIV som bara hade en. Hästarna hade tillhörande utrustning i varierande mängd och form, men det rör sig om betslen, broddar och i ett fall även en sadel. Ryttarutrustningen bar oftast ornamentik i vendelstil. I grav I och XII fanns även hundar med tillhörande koppel, grisar, nötkreatur och fåglar. I grav I kunde fågeln artbestämmas till en gås, och denna grav innehöll även får och/eller getter. Grav XIV särskiljer sig med att den, bortsett från hästen och två hundar, enbart innehöll delar av djur snarare än hela individer. En möjlig anledning till detta är att båtens långsmala form var olämplig för nedläggning av hela djur i större mängd. Dessa delar av djur kommer från får/getter, nötkreatur och grisar. Grav XI innehåller inga djur bortom hästarna, men bevaringsförhållandena för benmaterial var väldigt dåliga i denna grav (Stolpe 1912, s. 10ff).

2.1.2.4: Gravsvatta

Mycket lite fanns bevarat av dem som begravts i båtarna. I I och XI saknades de helt, och i XIV beskrivs det som bevarats som obetydligt. I XII fanns ett lårbenshuvud och ett fragmentariskt bevarat bäckenben. Osteologisk könsbedömning kunde inte göras, men

fyndkontexten har dock gjort att de begravda tolkats vara män, med särskild hänvisning till vapenutrustningen och hästarna. De tolkas vidare vara män av hög status, då gravgodset är rikt (Stolpe 1912, s. 10ff).

2.1.3: Sammanfattning av Vendel och Valsgärde

Nedan följer en sammanfattning av analysen av gravarna i Vendel och Valsgärde, samt en bedömning av hur en ”typisk” båtgrav ser ut om den följer samma mönster som gravarna i Vendel och Valsgärde gör. Till denna sammanfattning hör tabell 1, i vilken gravarna från Vendel och Valsgärde samt den hypotetiska ”typiska” graven sammanställs.

Samtliga beskrivna båtgravar i Vendel och Valsgärde delar ett generellt gravuttryck. Det är stora likheter i samtliga metodologiska variabler mellan dessa gravar. Mindre olikheter finns i gravarna, t.ex. i att vissa innehåller fler eller färre praktföremål och/eller typer av dessa, men det generella uttrycket förblir detsamma. Undantaget är Valsgärde 14, som uppvisar flera olikheter.

- Samtliga båtgravar låg i en SV-NÖ riktning. De var placerade nära varandra på gravfält i närheten av vattendrag, i områden med andra, närliggande fornlämningar daterade till sen järnålder och äldre.
- Inget tyder på att gravarna varit placerade under hög. Samtliga båtar har varit klinkbyggda, ca. 7-12m långa och 1,5-2m breda, och har framförts med roddare. Inga tycks ha varit försedda med segel. Gravgodset i varje grav har arrangerats på ett mycket liknande sätt. Djur och deras utrustning har placerats i och utanför båtens västra del, tillsammans med husgeråd. Kring båtens centrum har den begravde placerats, förmodligen med huvudet mot den östra delen av båten. På och omkring kroppen har vapenutrustning och praktföremålen placerats. Båtarnas östra del är konsekvent väldigt tom på föremål.
- Samtliga gravar är båtgravar med rik och ornamenterad vapenutrustning. Samtliga gravar innehöll praktföremål, oftast i form av dryckeshorn, glaskärl och spel. Husgeråd fanns också i samtliga gravar, i form av verktyg och kärl. Djur fanns också i varje grav, främst i form av hästar och hundar med tillhörande ryttarutrustning och koppel. Tamdjur i form av nötkreatur, får/get och gris. Oftast fanns flera individer av varje art i gravarna. Fågel fanns också, både tamfågel i form av gås samt rovfåglar av mindre arter. En gädda fanns i Valsgärde 6 & 7. Valsgärde 14 skiljer sin från övriga gravar. Denna grav innehöll färre föremål och färre typer av föremål. Detsamma gäller för djuren som fanns i graven. Vapenutrustningen var dessutom betydligt mindre ornamenterad än motsvarande utrustning i övriga gravar.
- Den begravda kroppen har sällan bevarats i gravarna, och i de fall den gjort det har det endast varit mycket fragmentariskt. Fyndkontexten har gjort att samtliga gravar tolkas vara singelgravar för män av högre status, med särskild hänvisning till vapenutrustningen, hästarna med tillhörande ryttarutrustning samt praktföremålen.

Generellt innehöll gravarna i Valsgärde mer föremål och typer av föremål än gravarna i Vendel. Valsgärde 14 är ett undantag, och innehöll generellt mindre föremål och typer av föremål än övriga gravar i både Vendel och Valsgärde. Valsgärde 14 har dock samma

generella uttryck som övriga gravar, dvs. en uppsättning vapenutrustning, praktföremål, husgeråd samt häst med ryttarutrustning.

Den ”typiska” båtgraven är inkluderad i tabell 1. Den typiska båtgraven, fastställd utifrån gravfälten i Vendel och valsgärde, följer nedan:

- Graven är placerad tillsammans med flera andra gravar av samma typ, där dateringen på gravarna kan vara spridd över en längre tid. Gravarna har placerats på en höjd inom en kilometer från ett vattendrag eller större vattensamling. Graven har konstruerats i en klinkbyggd båt, ca. 9m lång och ca. 1,5m bred, och har placerats i en SV-NÖ riktning med fören mot SV. Graven har inte placerats under en hög eller ett röse.
- I och kring båtens för har djur placerats, tillsammans med diverse husgeråd. Öster om dessa har praktföremål i form av glaskärl och/eller dryckeshorn samt spel placerats. Ytterligare öster om dessa, kring båtens centrum, har kroppen placerats med huvudet mot aktern i öst. Kring och på kroppen har en uppsättning vapenutrustning placerats. Öster om kroppen, kring aktern, är båten tom på föremål.
- Gravgodset består av vapenutrustning, praktföremål, husgeråd och djur. Vapenutrustningen består av en hjälm, två dubbeleggade svärd, en scramasax, ett spjut/lans, en mängd pilar samt två sköldar. Dessa föremål är rikt ornamenterade, särskilt hjälmarna. Praktföremålen består av glaskärl eller dryckeshorn samt spelpjäser. Husgeråden består av verktyg i form av yxor, knivar, tänger och hammare, kärl i form av trähinkar och metallkittlar, samt kedjor och diverse småföremål som kam och pincett. Djuren består av hästar, hundar, får/getter, grisar, nötkreatur, gås och rovfåglar. Hästar har lagts ner med tillhörande ryttarutrustning i form av grimmor, betsel och sadel, medan hundar lagts ner med koppel.
- Graven har konstruerats för en individ. Detta har varit en man av högre status. Den begravda individens kropp har inte bevarats, varför denna bedömning baserats på artefakterna och fyndkontexten.

Tabell 1: Sammanställning av gravarna från gravfälten i Vendel och Valsgärde utifrån tidigare angivna attribut, samt hur en hypotetisk, typisk båtgrav skulle vara utifrån detta material.

Kategori	Analytisk variabel	Valsgärde 6 750 e.Kr.	Valsgärde 7 650-700 e.Kr.	Valsgärde 8 625-650 e.Kr.	Valsgärde 14 800 e.Kr.	Vendel I 600-650 e..Kr.	Vendel XI 550-600 e.Kr.	Vendel XII 550-600 e.Kr.	Vendel XIV 550-600 e.Kr.	Den typiska Båtgraven
Placering i landskapet	Avstånd till vatten	0,1km	0,1km	0,1km	0,1km	1km	1km	1km	1km	Inom 1km
	Närhet till andra fornminnen	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja
	Väderstreck båt	SV-NÖ	SV-NÖ	SV-NÖ	SV-NÖ	SV-NÖ	SV-NÖ	SV-NÖ	SV-NÖ	SV-NÖ
Gravkonstruktion	Båttyp	Klinkbyggd	Klinkbyggd	Klinkbyggd	Klinkbyggd	Klinkbyggd	Klinkbyggd	Klinkbyggd	Klinkbyggd	Klinkbyggd
	Hög/röse	Nej	Nej	Nej	Nej	Nej	Nej	Nej	Nej	Nej
	Inre gravkonstruktion	Nej	Nej	Nej	Nej	Nej	Nej	Nej	Nej	Nej
Gravods	Vapenutrustning	Svärd (2) Scramasax (2) Spjut/lans (1) Kniv (3) Pilspetsar (32) Sköld (3) Hjälm (1)	Svärd (2) Scramasax (2) Spjut/lans (1) Kniv (3) Pilspetsar (53) Sköld (3) Hjälm (1)	Svärd (1) Scramasax (1) Spjut/lans (1) Kniv (2) Pilspetsar (45) Sköld (2) Hjälm (1) Rustning	Svärd (1) Spjut/lans (1) Kniv (1) Sköld (1)	Svärd (2) Scramasax (1) Spjut/lans (1) Kniv (1) Pilspetsar (7) Sköld (1) Hjälm (1)	Svärd (1) Spjut/lans (1) Kniv (1) Pilspetsar (14) Sköld (2) Hjälm (1) Rustning	Svärd (2) Scramasax (1) Spjut/lans (1) Kniv (1) Pilspetsar (29) Sköld (2) Hjälm (1) Rustning	Svärd (1) Spjut/lans (1) Kniv (4) Sköld (1) Hjälm (1)	Svärd (1-2) Scramasax (1) Spjut/lans (1) Kniv (1-3) Pilspetsar (ca. 30) Sköld (1-2) Hjälm (1)
	Praktföremål	Glaskärl Spelbjäser Tärningar	Dryckeshorn Spelbjäser Tärningar	Glaskärl Dryckeshorn Spelbjäser Spelbräde	Spelbräde	Glaskärl	Dryckeshorn	Glaskärl Spelbjäser	Spelbjäser	Glaskärl eller dryckeshorn Spelbjäser
	Husgeråd	Verktyg Kittel/gryta Skrin/kista	Verktyg Kittel/gryta Kam Skrin/kista Hink Träkärl	Verktyg Kittel/gryta Skrin/kista Träkärl	Skrin/kista Hink	Verktyg Kittel/gryta	Verktyg Kittel/gryta	Verktyg	Verktyg Kittel/gryta Kam	Verktyg Kittel/gryta Skrin/kista
	Djur	Häst (2) Hund (3) Nötkreatur (2) Får/get (6) Gris (4) Tamfågel (1) Vildfågel (1) Rovfågel (1) Fisk (1)	Häst (5) Hund (1) Nötkreatur (5) Får/get (4) Gris (5) Tamfågel (2) Vildfågel (4) Rovfågel (1) Fisk (1)	Häst (2) Hund (1) Nötkreatur (1) Får/get (1) Tamfågel (1)	Häst (1) Hund (2)	Häst (3) Hund (3) Nötkreatur (1) Får/get (2) Tamfågel (1)	Häst (3)	Häst (2) Hund (2) Nötkreatur (1) Gris (3) Fågel? (1)	Häst (1) Hund (2) Nötkreatur (1) Får/get (1) Gris (1)	Häst (2-3) Hund (2-3) Nötkreatur (1-2) Får/get (3-3) Gris (2-3) Tamfågel (1)
	Djurutrustning	Ryttarutrustning Hundkoppel	Ryttarutrustning Hundkoppel	Ryttarutrustning Hundkoppel	Ryttarutrustning Hundkoppel	Ryttarutrustning	Ryttarutrustning	Ryttarutrustning	Ryttarutrustning Hundkoppel	
	Ornamentik i vendelstil	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja
Gravsatta	Antal individer	1	1	1	1	1	1	1	1	1
	Kön	Man	Man	Man	Man	Man	Man	Man	Man	Man
	Ålder	-	-	-	-	-	-	-	-	-

2.2: Albäcksbacken, Skåne, Sverige

Ett gravfält strax väster om Trelleborg (RAÄ-nummer: Maglarp 5:1) grävdes delvis ut av F. Hansen 1941, där en båtgrav påträffades under en hög vilken daterades till järnålderns senare hälft (Hansen 1942, s. 4ff; FMIS Fornsök, RAÄ Maglarp 5:1; se fig. 1, 11, tabell 2).

Figur 11: Plan över Albäcksbacken
(Hansen 1945, s. 44-66).

2.2.1: Placering i landskapet

Gravfältet är placerat ca. 200m från kusten, strax norr om ett område med sankmark. På samma gravfält finns ca. 45 högar och 45 stensättningar, och i närområdet finns flera fornlämningar av både gravfält och boplatser daterade från stenålder till medeltid. Albäcken går strax norr om gravfältet (FMIS Fornsök, RAÄ Maglarp 5:1). Båten låg placerad i en V-Ö riktning (Hansen 1942, s. 4ff).

2.2.2: Gravkonstruktion

En hög låg över graven vilken beskrevs som avplanad och ganska låg när den grävdes ut, då den var ca. 50cm hög och ca. 4m i diameter. Under högen, under marknivå, påträffades båtnitar, vilka utgjorde resterna av en båt, ca. 4m lång och 1,5m bred. Under båten låg fragmentariska rester av ett skelett, vilket tolkades ha lagts ner i graven samtidigt med båten. Skelettet låg i en V-Ö riktning, med huvudet mot Ö. En sölja av järn påträffades med skelettet (Hansen 1942, s. 4ff).

2.2.3: Gravgoods

Det enda som fanns i graven, utöver båtnitarna och skelettet, var en sölja av järn. Den är inte närmare beskriven och den är inte avbildad eller fotograferad (Hansen 1942, s. 5).

2.2.4: Gravsatta

En individ hade begravts i graven, men ingen osteologisk köns- eller åldersbedömning finns bortom att det rör sig om en vuxen individ. Fyndkontexten är för knapphändig för att kunna hjälpa bedömningen (Hansen 1942, s. 5).

2.3: Augerum, Blekinge, Sverige

1895 utförde Montelius utgrävningar av hus i Augerum socken, Blekinge. Under ett av husen påträffade han en båtgrav, som daterades till 700-talet E.kr (Arrhenius 1960, s.168). Se figur 1, tabell 2.

2.3.1: Placering i landskapet

Montelius bevarade inte gravens exakta placering, men 1938 intervjuades den man som hjälpte Montelius vid dessa grävningar. Enligt honom låg den på ett gärde ca. 500m söder om Augerums kyrka, samt ca. 160m öster om Lyckebyån. I gravens närhet fanns vikingatida husfynd och bronsåldersgravar (Arrhenius 1960, s. 168f). Inom en kilometer av graven fanns flera boplatser, ett antal stensättningar samt en hög och en hällristning (FMIS Fornsök, 31/3-20). Lyckebyån har tolkats haft betydelse som sjöfartsled, delvis baserat på att man hittat guldskeer på öarna Sturkö och Tjurkö, vilka är belägna vid dess infart (Arrhenius 1960, s. 181f). Båten låg placerad i en S-N riktning, men åt vilket håll fören pekade är okänt (Arrhenius 1960, s. 168f).

2.3.2: Gravkonstruktion

Endast nitar och krampor hade bevarats av båten, och utifrån dessa bedömdes den ha varit ca. 6m lång. Dess bredd finns inte bevarad, men båten beskrevs som ”smal”. Båten hade fyllts med sten och jord efter nedläggningen. Den döde låg med huvudet mot norr, men hur gravgodset var arrangerat finns inte dokumenterat (Arrhenius 1960, s. 168f).

2.3.3: Gravgoods:

Flera smycken fanns i graven i form av en stor, likarmad fibula i brons med stämpeldekor, två små fibulor i brons belagda med vitmetall med stämpeldekor och pärlad ornamentering, samt ett runt skivspänne av brons belagt med vitmetall med stämpeldekor (Arrhenius 1960, s. 169f). Graven hade även en långsmal pincett i brons med upphängningsögla, en förmodad örslev i järn med upphängningsögla samt fyra polyedernålar i brons med parvisa räfflor (Arrhenius 1960, s. 170). Pärlor fanns också i graven, totalt 58st. Åtta av dessa var i brons med vitmetallbeläggning, flertalet ornamenterade, och två var spiralpärlor i brons. Av övriga pärlor var två i kalksten och resterande i glas i varierande färger, och en del av dessa var försedda med dekor (Arrhenius 1960, s. 170f). Slutligen hade graven två små bronskällor samt ett fragmentariskt bevarat hästben (Arrhenius 1960, s. 171).

2.3.4: Gravsatta:

Fragment av skallen och lårbenen fanns bevarade av den som gravsatts i Augerum, och den osteologiska bedömningen var att det rörde sig om en kvinna i 60-årsåldern. Könbedömningen stöds av föremålen i graven, och dessa gör också att kvinnan tolkats haft en högre status (Arrhenius 1960, s. 171ff).

2.4: Nabberör, Öland, Sverige

Nabberör ligger på norra Öland, nära Bödabukten, där den grävdes ut 1938 av J. E. Anderbjörk och E. Oxenstierna och daterades till början av 700-talet. Gravens centrum visade sig ha plundrats vid okänt tillfälle (Fallgren m.fl. 2001, s. 33ff). Denna grav är föremål för ett nytt, nu pågående projekt, som kommer påverka de nuvarande tolkningarna av graven (Macheridis muntligt 7/4-20; Revisiting Nabberör – a Vendel Period boat grave from Öland, LU forskningsprojekt; se fig. 1, 12, tabell 2).

Figur 12: Plan över Nabberör
(Planritning av J. E. Anderbjörk 1938).

2.4.1: Placering i landskapet

Nabberör låg ca. 400m väster om Bödabuktens västra strand, ca. 4m över havet. Båten i graven var placerad i en SV-NÖ riktning, men det är oklart åt vilket håll fören pekat (Fallgren m.fl. 2001, s. 33ff). Söder om graven finns områden med fossil åkermark, annars är närområdet tomt på registrerade fornminnen. På längre avstånd finns det dock gott om registrerade fornminnen med stor spridning i dateringar, då Norra Öland är mycket fyndrikt (FMIS Fornsök, 27/3-20).

2.4.2: Gravkonstruktion

Graven låg under ett stenröse, som var nästan helt borttaget vid utgrävningen. Rester av detta röse tillsammans med beskrivningar inhämtade från lokalbefolkningen gjorde att röset uppskattades ha varit ca. 15m i diameter och ca. 2m högt, och möjligen haft en kantkedja. I mitten av röset hade det funnits en stor grop, vilken tolkades vara en plundringgrop (Fallgren m.fl. 2001, s. 33).

Båten hade legat placerad under stenröset, täckt av stockar som tyngts ner med stenar. Inget av båtens trä fanns bevarat och nitarna hade inte bevarats i sin ursprungliga position, då den sandiga marken hade gjort att de flyttats runt efter hand som träet bröts ner. Båtens längd och bredd kunde dock uppskattas utifrån nitarna till ca. 10x3m. Mitten av graven var kraftigt omrörd till följd av den tidigare nämnda plundringen. Jorden som fanns i plundringshålet sållades och här fann man rester av vapenutrustning. Strax utanför detta omrörda område fann man fragmentariska rester efter en människa och minst två hundar med koppel, men hur människan legat gick inte att bedöma. Vid den nordvästra relingen fanns resterna av ytterligare två människor, ca. 2m från båtens mitt, tillsammans med ett bronsbleck och en sölja. Dessa har förmodligen placerats i en sittande ställning med fötterna in mot båten. I den nordöstra stäven fanns resterna av en fjärde människa, tillsammans med en sländtrissa och pärlor, som förmodligen har placerats med fötterna in mot båten. En hund låg vid den västra relingen mot den norra stäven till och ännu en hund låg vid den södra stäven tillsammans med ett koppel. Vid den södra stäven fanns en häst, och vid den norra en get/får (Fallgren m.fl. 2001, s. 33f; Anderbjörk 1939, s. 68).

2.4.3: Gravgoods

Graven innehöll en uppsättning vapenutrustning. 1-2 dubbeleggade svärd fanns, fragmentariskt bevarade i form av ett skadat hjalt i brons och ett halvt holkbeslag i silver. Dessa var ornamenterade, genombrutna arbeten med inläggningar i niello. En sköld fanns också, fragmentariskt bevarad i form av flera beslag, även de ornamenterade, genombrutna arbeten i förgyllt brons och silver, med inläggningar i niello och ornamentik i vendelstil. Dessa fragment tolkades bära spår av hugg efter vapen. Flera beslag i samma material och med samma ornamentik som de tidigare nämnda hittades som troligtvis inte tillhört skölden, utan snarare remmar och bälten. Slutligen fanns även rester av en svärdsskida (Fallgren m.fl. 2001, s. 34; Anderbjörk 1939, s. 64ff). I graven fanns utöver vapenutrustningen ett kamfragment, en sländtrissa i täljsten, tre glaspärlor, ett bronsbleck och fyra spikar med stora, välvda huvuden (Fallgren m.fl. 2001, s. 34).

Graven innehöll ett antal djur. Minst fyra hundar av större ras fanns med tillhörande koppel i form av järnkedjor, två hästar med tillhörande betsel, delar av en gris, en get/får och delar av ytterligare en get/får, samt ben efter fågel (Fallgren m.fl. 2001, s. 34; Macheridis, muntligt 7/4-20). En av hundarna har bedömts komma från en annan region än Öland, utifrån isotopanalys (Wilhelmson 2017, s. 348).

2.4.4: *Gravsatta*

Bevaringsförhållandena för ben var dåliga i graven, särskilt för människoben. Mänskliga kvarlevor hittades på fyra ställen i båten, i form av ben och ca. 50 tänder, vilket har tolkats som att det en gång funnits fyra individer i graven. Utgrävorna tolkade graven som att den huvudsakligen tillhört en individ som begravts i båtens mitt, vilket varit en man av hög status med anledning av den rikt dekorerade vapenutrustningen. Fynden av sländtrissan och pärlorna tolkades som att minst en av de övriga individerna var en kvinna (Fallgren m.fl. 2001, s. 34; Anderbjörk 1939, s. 68ff). Två av skeletten har bedömts osteologiskt vara män i ung ålder, där en av dem har bedömts komma från en annan region än Öland utifrån isotopanalys (Wilhelmson 2017, s. 348).

En tolkning som lyftes av Anderbjörk är, att mannen som begravdes i gravens mitt var en storman som fallit i strid. Två av de tre övriga individerna var krigare som fallit tillsammans med stormannen och förärats en plats i hans grav. Den sista individen ska ha varit en kvinna, som offrats för att följa mannen till efterlivet, med hänvisning till Ibn Fadlans kända skildringar av en vikingabegravning (Anderbjörk 1939, s. 68ff).

2.5: *Tuna i Badelunda, Västmanland, Sverige*

Gravfältet i Tuna i Badelunda ligger i Badelunda socken, några kilometer öst om Västerås. Gravfältet grävdes ut av M. Stenberger, B. Schönback och E. Nylén 1952-1953 (Nylén 1994a, s. 7ff). Bland gravarna fanns en båtgrav, grav 35, som daterades till ca. 800 e.Kr., övergångsfasen mellan vendel- och vikingatid (Nylén 1994, s. 199; se fig. 1, 13, tabell 2).

Figur 13: Plan över Tuna i Badelunda 35 (Nylén 1994a).

2.5.1: *Placering i landskapet*

Grav 35 låg på ett gravfält med många andra gravar, både äldre och yngre. Gravfältet låg par kilometer norr om Mälarens nordvästra strand, i samma område som den stora Anundshögen. Inom några kilometer från gravfältet ligger flera storbögar, kommunikations- och transportleder samt ett väldigt bra hamnläge. Gravfältet låg vid den nuvarande gården Tuna, som möjligtvis har samma placering nu som under förhistorisk tid. Gravfältet tycks alltså ha legat mitt i en knutpunkt för kommunikation och handel, med lång tradition både före och efter konstruktionen av grav 35. Transporten av järn från norr till söder har lyfts fram som en möjlig viktig del av denna kommunikation. Gravfältet låg vidare vid den s.k. Eriksgatans (kungsvägen) sträckningen, som var en traditionell väg för kungar att använda för att besöka sina landsändar. Det är dock osäkert om denna sträckning fanns redan under vendeltiden, då

den endast med säkerhet är känd från medeltiden. Ca. 50km från Tuna i Badelunda ligger Uppsala, med dess kända gravfält från Vendel och Valsgärde (Nylén 1994a, s. 132ff). Båten i graven var placerad i en ONO-VSV riktning (Nylén 1994b, s. 94)

2.5.2: Gravkonstruktion

Grav 35 låg innanför en stor stenkrets, ca. 15,5m i diameter, tillsammans med flera andra gravar med spridda dateringar, där grav 35 låg nära den norra kanten av denna stenkrets (Nylén 1994b, s. 6). Graven låg under en båtformig stensättning, ca. 7m lång med ca. 3.3m som störst bredd, där stenarna i packning var 0,1-0,4m i diameter. Mitten av stenpackningen var insjunkna i ett område ca. 5m långt och 1,4m brett. Denna insjunkna del av stenpackningen låg ca. 0,35m under den dåtida markytan och var inramad av dubbla rader stenar, den yttre raden med något större stenar än den inre (Nylén 1994b, s. 94). Inget trä fanns bevarat av båten, men ett tydligt, båtformigt schakt kunde grävas ut vilket låg som djupast 0,7m under den dåtida markytan. Båten tolkades ha legat med fören åt VSV. Insjunkningen i stenpackningen tolkas som att båten en gång varit försedd med en takkonstruktion, som senare rasat in. I den västra delen av gravens fanns ett fragmentariskt lerkärl tillsammans antal krämpor, där krämporna tolkas ha utgjort en del av båtens konstruktion. Strax öster om gravens mittpunkt låg en uppsättning smycken och pärlor, och framför dessa ett knivblad. Intill smyckena fanns rester av tandemalj från en tandrad samt delar av ett underarmsben. Ansamlingen av smyckena och pärlorna, vilken var oordnad, tolkas som att den gravsatte blivit begravd iförd smyckena i halvsittande ställning med upprättad överkropp. Under förmultningen av kroppen har smyckena och pärlorna glidit ner i knät på den gravsatte och skapat ansamlingen. Öster om denna samling smycken var graven tom på föremål (Nylén 1994a, s. 36). Under koncentrationen av smycken fann man slutligen även en liten klump med ben och textilier (Nylén 1994b, s. 98).

Av båten återstod endast sju krampor i järn, funna på rad i den främre delen av båten, i vad som har tolkats vara en lagning av båten sedan båtträet spruckit. De har slagits in utifrån och sedan nitats, vilket gör att tjockleken på båtträet har uppskattats till ca. 2,5cm. Lagningen tycks dessutom följa båtens köllinje. Schaktet som den förmultnade båten efterlämnat gör att längden kan uppskattas till ca. 4,5-5m och den största bredden till ca. 1 meter, där båten var som bredast midskepps och avsmalnade mot ändarna. Fynd av liknande och bättre bevarade båtar från samma gravfält har gjort att båten i grav 35 tolkats vara en stockbåt. Denna båts relativt stora bredd har gjort att den närmare tolkats som en utspänd stockbåt (Nylén 1994a, s. 42).

2.5.3: Gravgoods

Flera smycken fanns i graven, flera av dem med textilrester på baksidorna. Ett ryggknappsspänne fanns, tillverkat i förgyllt brons med inlagda granater, pärlade band, rutmönster, bandflätning och stämpelornering, 9,1cm långt. Ett likarmat spänne i brons fanns med, stämpelornerat i S-form, halvbågar och cirklar och med två utåtvända fågelhuvuden, 4,4x2cm. En oval spännbuckla i brons fanns, enskalgig med kryssristat band längs mitten och streckade revben, samt stämplade, dubbla punktcirklar, 5,1x2,1cm. Två hängen i brons fanns, volutformade med stämpelornamentik, upphöjda pärlor och upprullade ändar avslutade med djurhuvuden, 3,8x3,9cm resp. 3,5x3,4cm. Slutligen fanns ytterligare ett hänge i brons, ovallt med två njurformiga urtagningar, med stämpelornamentik i linjer och cirklar, 3,2x3,8cm. Delar av denna uppsättning smycken bar ornamentik i vendelstil (Nylén 1994b, s. 94).

En metallpärla och 32 glaspärlor fanns även bland smyckena. Metallpärlan var tillverkad av ett hoprullat bleck i förgyllt brons, ornerat med rutmönster av samma typ som på ryggnappsspännet. Glaspärlorna var i varierande färger, många med dekor i kontrasterande färger. Samtliga pärlor var 0,8-1,9cm i diameter (Nylén 1994b, s.94ff).

I graven fanns även en kniv med trärester på skaftet, ca. 8cm lång, sju krampor i järn, 2,7-4,2cm långa, ett fragmentariskt lerkärl, ca. 15cm i diameter samt en klump med ben och textilier, ca. 15cm i diameter (Nylén 1994b, s. 94).

2.5.4: Gravsatta

Fragment av tandemalj och delar av ett underarmsben hade bevarats av den som gravsatts, där fragmenten av tänderna bedömdes osteologiskt ha tillhört en ung kvinna. Att det rör sig om en kvinnograv stöds av fyndkontexten vilken domineras av smycken och pärlor, och inget tyder på att graven innehållit mer än en individ (Nylén 1994a, s. 36).

2.6: Bitterstad, Nordland, Norge

Bitterstad är ett samhälle i regionen Nordland i nordvästra Norge. Kulturminnevernet blev 2012 kontaktade av en man som hittat flera äldre föremål efter plöjning av en åker strax bredvid kusten söder om Bitterstad. Fynden blev registrerade och då ägaren önskade plöja marken beviljades medel till Tromsø museum för en arkeologisk undersökning av platsen, vilken genomfördes 2013. Flera gravar och anläggningar påträffades, bland dessa båtgravar. Två av dessa, A2713 och A7817 (Cerbing 2016, s. i ff) är relevanta för detta arbete (se fig. 1, tabell 2).

2.6.1: Bitterstad: A2713

Båtgrav A2713, daterad till andra halvan av vendeltiden. Graven tycks ha blivit delvis plundrad. Detta har bedömts bl.a. utifrån C14 dateringar av organiskt material i graven, vilket daterats till medeltid. Detta stämmer inte med fyndmaterialet, varför ingrepp tycks gjorts i graven vid ett eller flera tillfällen efter dess konstruktion (Cerbing 2016, s. 26; se fig. 14).

Figur 14: Plan över Bitterstad A 2713
(Cerbing 2016, s. 24)

2.6.1.1: Placering i landskapet

A2713 var placerad i NV-SÖ riktning nära kusten i ett område med flera andra anläggningar i form av bl.a. båtgravar, stolphål, eldstäder/hårdar samt en gravhög (Cerbing 2016, s. 13). I kommunen Hadsel i distriktet Vesterålen, i vilken Bitterstad ligger, har flera rika gravfält påträffats tillsammans med rituella anläggningar och s.k. "nausttuffer", anläggningar efter kustnära byggnader som t.ex. båthus. De rika gravanläggningarna och dessa nausttuffer har tolkats som att Hadsel varit plats för ett hövdingasäte under järnåldern. Särskilt stora nausttuffer har påträffats från den yngre järnåldern, och har med övriga fynd tolkats som att området var ett maktcentrum i Vesterålen under den tiden (Cerbing 2016, s. 6ff).

2.6.1.2: Gravkonstruktion

Av båtens plank återstod nästan uteslutande en mängd nitar (265st) och fyra spant, men nedgrävningen framträdde tydligt i den missfärgade jorden (Cerbing 2016, s. 23f). Flera paralleller drogs dock mellan båten i A2713 och den bättre bevarade båten i båtgrav A1000 strax norr om A2713. A1000 var plundrad på nästan allt gravgods, men bevaringen av själva båten visade att det rörde sig om en åttaspantad båt av nitat plank. I mitten av båten låg nitarna och materialet på ett sätt som inte överensstämmer med en båtkonstruktion. Vad detta kan bero på kunde inte med säkerhet fastställas, men det är möjligt att det rör sig om en slags gravkonstruktion för att placera en bår med kropp på (Cerbing 2013, s. 13ff). Storleken på båten i A2713, 7-8m lång och 1.8m bred, samt likheter med båten i A1000, tolkades av arkeologerna som att de två båtarna var av samma storlek och typ. Vaga tecken tyder på att det kan ha funnits en låg hög över båten, men detta är mycket osäkert (Cerbing 2016, s.23f).

Större delen av båten hade en kraftig stenpackning med stenar på ca. 20cm i diameter. De övre delarna av lagren i graven var omrörda, troligtvis till följd av plogning och grävande djur. De nedre delarna av lagren var bättre bevarade. I mitten av båten fann man gravgods, bl.a. två svärd. Dessa låg placerade ovanpå varandra, något öst om båtens mitt med hjalten mot nord. I närheten av svärden fann man även ett antal andra gravgåvor (Cerbing 2016, s.23ff) vilka återges nedan.

2.6.1.3: Gravgods

Två dåligt bevarade svärd, funna ovanpå varandra varför de hade rostat samman, båda ca. 90cm långa, tveeggade och med triangulära knappar. De saknade utsmyckning varför de tolkades vara brukssvärd, det ena var dock mönstersmitt. Det ena svärdet har haft en svärdsskida av trä med insida av läder och troligtvis päls, medan det andra har haft en svärdsskida av läder. Textilfragment av olika sorter har bevarats på svärden, med vad detta en gång var är mycket osäkert. Det är möjligt att svärden blev insvepta i textil vid nedläggningen (Cerbing 2016, s. 66ff). Två pärlor, en i blått glas och en i gult glasfluss, placerade i vad som borde ha varit höfthöjd på den gravsatta (Cerbing 2016, s. 65). Tre järnföremål som tolkats som två knivar och en sax. Det är dock möjligt att dessa föremål egentligen utgör en kraftigt fragmenterad kniv. Utöver detta fann man ett eldflint, ett skifferbryne av bättre kvalitet, ett fragment av ett möjligt spänne samt nio metallobjekt med osäker funktion (Cerbing 2016, s. 65f).

2.6.1.4: Gravsatta

Inget osteologiskt material har bevarats i graven, varken av människa eller djur. Fyndkombinationen tyder dock på en mansgrav (svärd samt endast ett fåtal pärlor), i vilken en person blivit placerad. Placeringen i en båtgrav med vapen tyder vidare på en elitbegravning (Cerbing 2016, s. 70).

2.6.2: Bitterstad: A7817

Båtgrav A7817, daterad till andra halvan av vendeltiden (Cerbing 2016, s. 38; se fig. 15).

Figur 15: Plan över Bitterstad A7817
(Cerbing 2016, s. 36)

2.6.2.1: Placering i landskapet

A2713 var placerad i NV-SÖ riktning nära kusten i ett område med flera andra anläggningar i form av bl.a. båtgravar, stolphål, eldstäder/hårdar samt en gravhög. Den låg ca. 20m nordväst om den tidigare beskrivna båtgrav A2713 (Cerbing 2016, s. 13).

2.6.2.2: Gravkonstruktion

Det enda som bevarats av båten var ett ca. 2.5x0,5m stycke av den västliga delen, samt en mindre del av den östra. Detta var dessutom botten av båten, och majoriteten av båtbitarna var försvunna, vilket troligtvis beror på plogning. Båtens bevaringssituation samt det rika fyndmaterialet man fann gjorde att man valde att ta upp materialet i preparat för att senare gräva ut detta under kontrollerade former på Tromsø museum. Man kunde därför inte bestämma mycket mer än båtens placering och riktning. Inga tecken fanns på att en hög funnits över båten (Cerbing 2016, s. 36f).

2.6.2.3: Gravgoods

Fyndmaterialet från A7817 samlades in dels under utgrävningen 2013, dels under en metalldetektorundersökning 2012. Detta betyder att alla fynd som kopplas till A7817 inte nödvändigtvis ursprungligen kommer från den graven. De stora likheterna i materialen från de två insamlingstillfällena tyder dock på att de alla troligen kommer från samma grav (Cerbing 2016, s. 70).

En uppsättning smycken utgjorde en stor del av fyndmaterialet. Ett ryggknappsspänne i stöpt brons fanns i graven, förgyllt med trekantsmönster och med inläggningar av granater på silverfolie kantade med tvinnad silvertråd. Något tycks en gång ha suttit i mitten av spännets knapp, men vad detta än var påträffades det inte under utgrävningen. Två hängsmycken påträffades också, tillverkade i stöpt silver föreställande ansikten med mustasch, dekorerade med troligen stämplade trekantsmönster. Smyckena har öppna ögon och mun som en gång varit fyllda med tunna granatskivor, vilka till största del har gått förlorade. Smyckena är mycket lika och troligen gjorda för att vara kopior av varandra. Delar av denna uppsättning smycken bar ornamentik i vendelstil (Cerbing 2016, s. 71ff).

Flera påträffade smycken var endast fragmentariskt bevarade. Fragment av ovallt bronsspänne typ R-643 fanns, och det är osäkert om det rör sig om ett eller två smycken. Liknande gravkontexter innehåller dock vanligtvis två sådana bronsspännen. Man påträffade även fragment av förgyllt bronsspänne med mönster av linjer, prickar och vågmönster, med inlagda granater på silverfolie. Troligtvis rör det sig om ett ensamt spänne. En del av ett bronsspänne i form av ett hjul med ekrar hittades också, med ett utstickande dekorativt ansikte och bevarade textilrester. Slutligen fann man två delar av ett smycke som kanske var ett rektangulärt spänne. (Cerbing 2016, s. 73ff).

Ett stort antal pärlor, totalt 92st, påträffades. Möjligheten är dock stor att det funnits fler innan graven plogades sönder. En pärla var av glasfluss, medan resten av glas. Merparten av pärlorna var genomskinliga och blå eller gröna, men ett flertal var även dekorerade med kryss, band, linjer, rombiska fält, mosaik, blomster, ögon och kvadrater. Merparten var tunnformade pärlor, men man påträffade även ringformade, räfflade, kulformade och millifioripärlor (Cerbing 2016, s. 73).

Slutligen påträffades ett antal föremål av blandad funktion och bevaring. En skära i järn, en möjlig kniv och/eller sax, en järnring som möjligen tillhört ett betsel, en möjlig slipsten i sandsten, ett beslag i järn som kan ha tillhört en kista samt 16 järn- och bronsföremål som inte kunnat identifieras närmare. Textilrester av två sorter påträffades i samband med en del av föremålen, en ljusare, mycket fint vävd sort samt en mörkare, grövre sort. Den grövre sorten var troligtvis gjord av ull (Cerbing 2016, s. 76). Även en nål påträffades (Cerbing 2016, s. 37).

2.6.2.4: *Gravsatta*

Ett fåtal bitar av bränt ben påträffades i matjorden i relation till båten, men det är osäkert om dessa ursprungligen har tillhört graven (Cerbing 2016, s. 38). I övrigt har inget osteologiskt material bevarats av varken människa eller djur. Fyndkontexten gör dock att det tolkas röra sig om en kvinnograv för en individ, baserat på den rika mängden av smycken och pärlor. Samma tecken tyder på att det var en elitgrav (Cerbing 2016, s. 76).

2.6.3: *Bitterstad sammanfattning*

Sammanfattningsvis är gravarna A2713 och A7817 i Bitterstad båtgravar från den senare halvan av vendeltiden, en för en man den andra för en kvinna. Båda hade rikt gravinnehåll med både prestigegods och vad som kan beskrivas som husgeråd, kvinnograven var dock särskilt rikt utrustad. Denna skillnad i rikedom kan bero på att mannens grav tycks ha blivit delvis plundrad vid okänt tillfälle. Inga spår av nedlagda djur fanns, vilket möjligtvis kan bero på bevaringsförhållanden då även kropparna av de gravsatta försvunnit helt. Den av båtarna som blivit någorlunda väl bevarad var ca. 8x1.8 meter, byggd i plank med åtta spant. Gravarna tycks ha legat under flat mark utan hög.

2.7: *Storhaug, Rogaland, Norge*

Storhaug är en gravhög belägen strax norr om byn Avaldsnes i kommunen Karmøy i regionen Rogaland i södra Norge, ett område som ligger några mil nordväst om Stavanger. Denna gravhög, vilken innehöll en skeppsgrav, grävdes ut i två omgångar under ledning av två olika personer, Lorange och Døsseland, under 1886 och 1887. Denna skeppsgrav hade varit känd av lokalbefolkningen sedan tidigare, då dessa påträffat plankor och trä då de tagit jord från gravhögen för att använda som jordförbättring. Bergens Museum ansvarade för utgrävningarna (Opedal 1998, s. 10ff). Graven daterades senare till ca. 780 e.Kr (Bill 2020, s. 318; se fig. 1, 16, tabell 2).

Figur 16: Plan över Storhaug
(Bill 2020, s. 316).

2.7.1: Placering i landskapet

Storhaug ligger nära stranden vid Karmsundet, en kort bit norr om där sundet är som smalast, ca. 25m över havet, där båten låg placerad i en S-N riktning (Opedal 1998, s. 10ff). Storhaug ligger i ett område med flera andra högar, där det 1860 fanns omnämnt 14 andra stora högar i Storhaugs omedelbara närhet. Flera av dessa högar är dock borta idag. Storhaug är den enda av dessa högar som daterats till den yngre järnåldern, övriga är äldre och huvudsakligen från bronsåldern (Opedal 1998, s. 41). Storhaug ligger nära orten Avaldsnes, samt områdena Nord-Rogaland och Sunnhordland, och i dessa områden finns det många vapengravar från samma tid som Storhaug. Senare, under vikingatiden, vet man säkert att det i dessa områden fanns många kungsgårdar, och det finns fynd och teorier som pekar på att dessa kungsgårdar och Storhaug har sitt ursprung i samma tid. Det finns även teorier kring att just Storhaug, som är unik i området, kan ha representerat ett maktcentrum (Opedal 1998, s. 127ff). Det lyfts dock även fram att ett rike under den tiden inte nödvändigtvis har haft ett fast centrum, utan att makten kan ha flyttat runt mellan områden tillsammans med härskaren. I denna tolkning är rika, iögonfallande gravar, som t.ex. Storhaug, kanske snarare markörer för viktiga knutpunkter eller gränser mellan politiska sfärer (Opedal 1998, s. 137). Storhaug, och de andra monumenten i området, kan även ha varit maktsymboler för kontrollen över Karmsundet (Bill 2020, s. 377).

2.7.2: Gravkonstruktion

Bildmaterialet från utgrävningarna är tyvärr mycket knapphändigt. Inga foton togs och mycket lite tecknades eller ritades. Skriftliga källor ligger därför huvudsakligen till grund för hur graven såg ut när den grävdes fram (Opedal 1998, s. 15).

Skeppsgraven låg under en hög vars exakta utseende inte är känt, men enligt de dåtida rapporterna var den ca. 40m i diameter och 5-6 meter hög. Högen hade konstruerats lager av lerig jord vilken varvats med jämna lager av torv och ojämna lager av träkol. Lagren av träkol kunde vara upp till en meter tjocka i mitten av högen, men de smalade av mot kanterna. Botten av högen bestod av ljunctorv, vilken hade bevarats väl, och högen hade överst täckts av humus. I mitten av högen fanns en försänkning vilken först tolkades som resterna av en plundring, men som senare visade sig bero på att taket på en inre gravkammare hade rasat in. Runt om i högen fann man nerslagna träpålar, vilka tycks ha varit en del av konstruktionen av högen. Det är möjligt att de tjänade som måttstockar för högens tilltänkta höjd. Söderut i högen, öster om skeppet, fann man en stenhäll uppallad på mindre stenar, över, under och omkring vilken man fann askblandad jord. Vad denna konstruktion haft för funktion är osäkert (Opedal 1998, s. 15ff).

Skeppet var endast fragmentariskt bevarat, och de dåtida källorna från utgrävningen är sparsamma i beskrivningen av skeppet. En del av kölen fanns bevarad, 7cm tjock av ekträ, samt en del av styrbords sida av skeppet och en del av stäven, och delar av relingen fanns bevarad på dessa. Skeppet var byggt av plankor, 6cm tjocka och 13cm breda (Opedal 1998, s. 207), och skeppet tycks ha varit klinkbyggt (Opedal 1998, s. 19). Skeppets storlek är osäker, då dokumentationen från utgrävningen är oklar och delvis motsägelsefull. Enligt bevarade källor tycks skeppet ha varit mellan 19-27m långt och 2,5-5m brett. Enligt dessa storlekar bör höjden på skeppet då ha varit 3-4,3m, och haft plats för 12-20 årpar. Det tycks röra sig om ett skepp för rodd då inga fynd tyder på att det haft, eller kunnat ha, segel (Opedal 1998, s.

208ff). Tillhuggna stenhällar, 6 par, fanns i botten av nedgrävningen på vilka skeppet hade stöttats upp (Opedal 1998, s. 19). Det tycks som att skeppet huvudsakligen legat i högen, snarare än att ha varit nedgrävt under den (Opedal 1998, s. 16ff). Längst söderut i högen tätt vid kölen fann man resterna av en mindre båt, det är dock osäkert om den ursprungligen legat vid skeppssidan eller varit placerad uppe på skeppet. Här fann man även resterna av en stor landgångsplanka och två knäckta åror. Årorna bar spår av att ha blivit knäckta medvetet (Opedal 1998, s. 20). Den lilla båten var klinkbyggd, men för lite av den var bevarad för att kunna säga något om dess dimensioner (Opedal 1998, s. 213f).

En gravkammare hade byggts ovanpå skeppet (Opedal 1998, s. 41), bestående av två stenmurar, ca. en meter höga och lika breda, vilka gick parallellt längs med skeppet. Avståndet mellan dem var ca. 6 meter, vilket betyder att kammaren var bredare än själva skeppet. En tredje stenmur återfanns i den södra delen av graven vilken sammanlänkade de två första. Ingen mur återfanns i norr, vilket har tolkats som att den grävts bort vid ett tidigare, okänt skede. Gravkammarens area var därför minst 6x5m. På stenarna fann man rester av näver, vilket tolkas som att kammaren en gång hade ett tak av detta material (Opedal 1998, s. 16f). Med anledning av liknande fynd i Gokstad och Oseberg tror man att det funnits en tältformad träkonstruktion byggd med stenmurarna som fundament, vilken tjänat som gravkammare (Opedal 1998, s. 41).

Inga rester av någon kropp fanns i kammaren, men den södra väggen hade något som beskrevs som "en slags hylla", på vilken det legat två svärd, ett spjut, verktyg, brynen, handkvarnstenar och en liten träask. I träasken låg en bronsring, en stor fågelfjäder, ett eldstål samt flinta. Vid foten av samma mur låg en järngryta. Stora mängder rost i murens närhet tyder på att det troligtvis funnits fler föremål av järn där, vilka inte hade bevarats. Lorange, som ledde utgrävningen, tolkade denna södra mur som en trolig plats för kroppen p.g.a. fyndkoncentrationen där. I botten av båten norr om kammaren (oklart om det en gång var i eller utanför kammaren då den norra muren saknades) fanns en andra fyndkoncentration. Här fann man två set med spelpjäser, ett i bärnsten och ett i glas, en dekorerad vaxskiva samt ett sänke i sten. I jordmassorna som tagits från området med denna fyndkoncentration fann man en armring av guld och ytterligare en spelpjäs, samt ett spjut och ett pilkoger (Opedal 1998, s. 14ff). Exakt var pilkogret hittades finns inte dokumenterat. Det nämns att ett separat spjut hittades i varje fyndkoncentration, men i uppräkningsen av gravgodset nämns endast ett spjut allt som allt.

Resterna av en häst hittades under ett bevarat stycke av skeppet. Den exakta placeringen av hästen är osäker, men den låg antagligen lite utanför skeppets södra del (Opedal 1998, s. 18).

2.7.3: Gravgoods

Flera vapen fanns i graven, men de var endast fragmentariskt bevarade. Ett dubbeleggat svärd och en scramasax fanns i graven, båda med skidor av trä. Det tvåeggade svärdet hade hjalt och knapp och dess skida bar spår av dekor och upphängningsbeslag, medan scramasaxen saknade spår av hjalt men vars skida hade bättre bevarad dekor i form av knappar i antingen brons, koppar eller mässing. Resterna av ett spjuthuvud fanns, långt och jämbrett men utan bevarad spets. Det tolkas ha varit antingen ett stort, tungt spjut eller en lans. En kniv fanns också i graven, vilken dock inte beskrivs närmare. Delar av ett pilkoger hade bevarats i form av ett smalt tvärsnitt. Kogret bestod av flera mycket tunna järnplattor som rullats ihop till rör, 0,5-1,2cm breda, vilka hade packats tätt i kogret. Hur denna konstruktion ska tolkas är oklart. Det kan vara så att varje pil hade sin egen behållare i kogret, men det kan också vara så att de

så kallade ”rören” i själva verket är delvis bevarade fästen för pilspetsar, där själva spetsen gått förlorad. Om det sistnämnda är fallet var pilspetsarnas fästen ovanligt långa och jämna. Att det skulle röra sig om delvis bevarade pilspetsar tycks dock osannolikt, då järnålderspilar i regel var fästade med tånge. Slutligen fann man ett möjligt fragment av en sporre (Opedal 1998, s. 44ff).

Flera föremål som bäst kan beskrivas som statusobjekt fanns också i graven. En armrings av guld fanns, 7x4,5cm, med en öppning. Ändarna på armringen tjocknade mot öppningen och bar en halvmåneformig dekor, och insidan av dessa stämplade halvmånar hade dekorerats med små guldpärlor. En andra ring i brons blev funnen i en liten trälåda i graven, men denna ring har inte bevarats sedan utgrävningen 1887 varför man inte vet mer om den. Det var dock troligen en fingerring eller armrings, då trälådan var för liten för en halsring. Två set med spelbrickor, ett i bärnsten och ett i färgat glas, fanns i graven. Setet i bärnsten bestod av 20 pjäser, ca. 2,5cm höga, i rödgul nyans, medan setet i färgat glas bestod av 17 pjäser, ca. 2cm i diameter. 12 av dessa glaspjäser var blå med ett djupt hål på undersidan, fyra var gula med en röd topp, och den sista var mörkblå med gul topp. Vilka spel pjäserna har tillhört är osäkert, men *hnottafl* och *hneftafl* är möjliga kandidater. Slutligen fann man även fyra färgade glaspärlor med olikfärgade dekorer, ca. 2-3cm i diameter med varierande form (Opedal 1998, s. 51ff).

Ett antal fragmentariskt bevarade järnredskap fanns i graven, i form av två par tänger och två filar, vilka har tolkats som smedsverktyg. Fem stora brynen i varierande material fanns också, det största 60cm långt. Dessa stora brynen har dock inte bevarats sedan utgrävningen varför det inte finns någon mer, säker information om dem. Ett sjätte och sista bryne finns dock bevarat, litet, svart och finkornigt och försett med ett hål för upphängning. Graven innehöll en handkvarn av två lika stora stenar med hål i, möjligtvis för att mala korn på resor. En ca. 11cm lång, äggformad sten fanns också, slipad med en djup fåra runt och längs med längden av hela stenen, med ett borrar hål genom mitten av den. Detta föremål har tolkats som ett sänke för djuphavsfiske, men det har även föreslagits att det var ett lod. Slutligen fanns en fragmentariskt bevarad kittel av sammanlänkade järnplattor med förstärkt, böjd kant, ca. 35cm i diameter (Opedal 1998, s. 57ff).

En vaxskiva fanns i graven, 8x5,5cm, där kanten visar att flera delar brutits av från skivan. Skivan är dekorerad med ett mönster i punkter, där mönstret kan tolkas vara ett kors (Opedal 1998, s. 60). En liten trälåda skuren ur ett stycke trä fanns, i vilken man fann bronsringen, ett eldstål, en bit flinta samt en fjäder som tycks ha tillhört en större sjöfågel. Lådans dimensionerna återges inte, men den ska ha varit liten nog för att ha kunnat hängas i ett bälte (Opedal 1998, s. 62f). En fragmentariskt bevarad häst fanns med i graven. Resterna av denna häst har inte bevarats sedan utgrävningen, varför det inte finns någon mer information att tillgå om denna (Opedal 1998, s. 44). Slutligen finns det nämnt i vissa tolkningar av graven att där skulle ha funnits fragment av en träsläde. Detta är en tolkning som specifikt lyfts fram av arkeologen Shetelig från början av 1900-talet, som utförde omfattande studier av slädarna från skeppsgraven i Oseberg. Det är dock mycket osäkert om en släde verkligen fanns i skeppsgraven i Storhaug (Opedal 1998, s. 61f).

2.7.4: *Gravsatta*

Det fanns inget bevarat av den som en gång blivit begravd i Storhaug. Fyndkontexten har dock lett till att graven tolkats som en mansgrav, särskilt med hänvisning till vapenutrustningen. Just vapenutrustningens innehåll gör också att graven tolkas vara för en

person, snarare än flera. Fyndkontextens rikedom, med både skepp, vapen, bärnsten och ädelmetall, gör att den tolkas vara en grav för en person med mycket hög status (Opedal 1998, s. 62f). Den begravde har föreslagits vara storman, hög politisk ledare eller kanske till och med en kung i ett mindre rike. Detta är dock tolkningar vilka varken kan bevisas eller avfärdas närmre (Opedal 1998, s. 141ff).

2.8: Petersdal, Amager, Danmark

Petersdal ligger på ön Amager i Danmark, och här fann man en båtgrav 1921. Det var dock först några decennier efter utgrävningen som man förstod att det rörde sig om en båtgrav, då de funna nitarna först tolkades ha tillhört en kista. Graven har daterats till första hälften av 700-talet e.Kr (Hansen 2001, s. 113ff; se figur 1, 17, tabell 2).

Figur 17: Plan över Petersdal
(Hansen 2001, s. 115).

2.8.1: Placering i landskapet

Graven låg under en hög vid öns mittlinje, en kort bit väster om dess östkust. Båtgraven låg i högens norra halva, och båten var placerad i en S-N riktning. Graven var delvis omörd, vilket tolkades som att den blivit delvis plundrad vid okänt tillfälle. Inom 1,5-3km från båtgraven finns ett antal gravar daterade till yngre järnålder, en vikingatida gård samt en förmodad landstigningsplats. Dessa avstånd till andra, kända lämningar har tolkats som att båtgraven svårligen kan kopplas till några av dessa. Det har lyfts fram att den som begravdes i graven inte bodde på platsen, utan var någon som av någon anledning rest dit, avlidit och begravts på plats. Detta hålls för att vara en trolig förklaring med tanke på att sundet förmodligen var livligt trafikerat vid tiden för gravens konstruktion (Hansen 2001, s. 113ff).

2.8.2: Gravkonstruktion

Graven låg under en delvis bortplöjd hög, ca. 30m i diameter och ca. 1,5-2m hög. Båtgraven var en av fyra gravar i högen, där båtgraven tycks ha varit placerad i högen, snarare än under den. Inget av båtens trä hade bevarats, varför den analyserades utifrån bevarade nitar som återfanns i sin ursprungsposition. Båten har uppskattats vara ca. 10-12m lång och ca. 2m bred, men den fragmentariska bevaringen gör att man inte kan bedöma exakt hur den låg eller vad dess utsträckning var (Hansen 2001, s. 113ff).

Inget hade bevarats av den som en gång varit begravd i båten. Kring mitten av den koncentration av nitar som en gång utgjort båten fanns en sax, en hink, ett lanshuvud, ett skrin samt delar av en ryttarutrustning (Hansen 2001, s. 115ff).

2.8.3: Gravgoods

Två vapen fanns i graven, i form av en scramasax och ett lanshuvud. I graven fanns också en trähink med järnbeslag och ett träskrin med järnbeslag. Graven innehöll slutligen även ryttarutrustning bestående av två betselringar, samt vad som tolkas vara taggen på en sporre. Allt gravgoods var mycket fragmentariskt bevarat (Hansen 2001, s. 119ff).

2.8.4: Gravsatta

Inget fanns bevarat av den som en gång legat i graven, men fyndkontexten gör att graven tolkats vara en mansgrav för en individ, huvudsakligen baserat på förekomsten och mängden av vapen och ryttarutrustning (Hansen 2001, s. 123).

2.9: Sutton Hoo, Suffolk, England

Sutton Hoo var en skeppsgrav i östra England, som påträffades på den östra banken av floden Deben mitt emot staden Woodbridge i County of Suffolk (Bruce-Mitford 1975, s. 1). Den grävdes ut 1939 samt 1965-1970, och har daterats till den första halvan av 600-talet (Bruce-Mitford 1975, s. 137ff). Denna datering är delvis baserad på numismatik och tekniska analyser utförda på 37 merovingiska mynt som fanns i graven (Oddy 1980, s. 174ff; se fig. 1, 18, tabell 2).

Figur 18: Plan över Sutton Hoo (Bruce-Mitford 1978).

2.9.1: Placering i landskapet:

Skeppsgraven i Sutton Hoo låg ca. 10km in från Englands östkust, ca. 500m öster om floden Deben. Den låg på ett gravfält med 17 högar av vilka två innehöll skeppsgravar, där dock bara en av dessa var välbevarad (Bruce-Mitford 1975, s. 1ff). Sutton Hoo ligger även ca. 15km sydväst om Snape, där Englands tredje och sista kända skeppsgrav låg (Bruce-Mitford 1952, s. 1ff). Mycket material från området, särskilt i form av keramik, visar att området kring Sutton Hoo har varit i bruk från mitten av neolitikum och framåt (Bruce-Mitford 1975, s. 29f). Skeppet var placerat i en V-Ö riktning (Bruce-Mitford 1975, s. 148), men åt vilket håll stäven pekat är osäkert då skeppet var symmetriskt byggt.

2.9.2: Gravkonstruktion

Graven var placerad under en hög, ca. 30m i diameter och ca. 2,75m hög (Bruce-Mitford 1975, s. 18). Mycket lite organiskt material hade bevarats i graven, varför skeppet fick analyseras utifrån dess nitar, vilka bevarats i sina ursprungspositioner. Skeppet var klinkbyggt, ca. 27m långt, 4m brett och 4m hög, och hade haft plats för 20 par roddare. Skeppet kan ha haft segel, men det finns inga säkra belägg för att så var fallet (Bruce-Mitford 1975, s. 345ff). Mitt på skeppet hade en gravkammare byggts, där kammaren var ca. 5,5m lång och 4m bred, i vilken gravgodset placerats. Kammarens höjd är svårare att bedöma p.g.a den dåliga bevaringsgraden av träet, den tycks dock ha varit försedd med ett sadeltak och den kan ha varit upp till ca. 3,5m hög. Kammaren tycks ha stått i flera år innan den kollapsade under trycket från högen, så den har troligtvis varit mycket stabilt byggd (Bruce-Mitford 1975, s. 176ff).

Kroppen av den som gravsatts i Sutton Hoo var inte bevarad, men fosfatanalyser på föremålen i graven visar att det en gång funnits en kropp i graven. Hur personen varit placerad i graven är därför mycket osäker, men en rekonstruktion baserad på tidigare nämnda analyser är att

personen varit placerad i liggande ställning med huvudet mot väst, där huvudet ska ha legat ca. 0,5m från kammarens västra vägg (Bruce-Mitford 1975, fig. 384).

Exakt hur föremålen varit arrangerade i gravkammaren är osäkert då de rubbats i samband med kollapsen av denna. Det är sålunda möjligt, men omöjligt att säkert fastställa, att föremålen hängt, stått lutade mot väggar eller legat på hyllor i kammaren. Arrangemanget av gravgodset kan därför bara återges i 2D. Vid den västra väggen har spiran, standaret, bronsskålarna och hinkarna varit placerade. Strax öster om dessa fanns hjälmen, svärdet, silverskålarna, spjuten/lansarna, smyckena och ännu en hink. Kring mitten av kammaren fanns dryckeshornen och träflaskorna, och mellan dessa och den östra väggen fanns silverfaten, en keramikflaska och yxhammaren. Vid den östra väggen var kittlarna, kedjorna, en järnlampa och ytterligare fler hinkar placerade (Bruce-Mitford 1978, fig. 1).

2.9.3: Gravgoods

Sutton Hoo innehöll en betydande uppsättning vapenutrustning. En hjälm med mask fanns, rikt ornamenterad med pressbleck, bronsdetaljer och inlagda granater. En sköld fanns också, med ornamenterade, djurformade beslag, förgylld sköldbuckla ornamenterad med pressbleck samt fäste med inlagda granater i cloisonnée-teknik. Ett dubbeleggat svärd med damaskerad klinga fanns också, där både svärdsfästet och skidan var rikt dekorerade med inlagda granater i cloisonnée-teknik. Sex spjut- eller lanshuvuden fanns, samt tre huvuden för kastspjut, samt slutligen en fragmentariskt bevarad ringbrynja. Delar av vapenutrustningen, främst hjälmen, skölden och svärdet, bar ornamentik i vendelstil (Bruce-Mitford 1978, s. 1ff).

Sutton Hoo innehöll även en stor mängd praktföremål i varierande form. Dryckeshorn med förgyllda silverbeslag fanns, samt fat, skålar och skedar i ornamenterat silver av romersk eller bysantisk tillverkning. Hängskålar i brons och spelpjäser i elfenben fanns också i graven (Bruce-Mitford 1983, s. 1ff). Graven hade även ett stort antal smycken av varierad form och funktion, rikt ornamenterade med guld och inlagda granater i cloisonnée-teknik, filigran, gravyr samt ornamentik i vendelstil. Graven hade även ett antal mer udda föremål, vilka tolkats haft en ceremoniell funktion, kanske som regalier. Det rör sig om en spira i sten med bronsdekorationer, en ceremoniell stav med guldbeslag samt ett järnstativ med osäker funktion men som kan ha varit en ljushållare eller ett standar (Bruce-Mitford 1978, s. 311ff). Slutligen innehöll graven även 37 merovingiska mynt (Evans 1980, s. 98).

Graven innehöll flera föremål som kan beskrivas som husgeråd och verktyg. Det rör sig om en yxhammare, ett antal, kittlar, en mössa, knivar, en liten klocka, järndubbar, läderskor, keramikflaska, balja och spannar, skålar och flaskor i lönträ, koppar i vril mm (Bruce-Mitford 1983, s. 347ff).

Bevaringsförhållandena för organiskt material var extremt låg i graven, men inget tyder på att det funnits djur i den, varken i båten eller utanför. Inga missfärgningar efter kroppar påträffades i marken, ej heller rester av tandemalj eller utrustning som kan kopplas till djur (Bruce-Mitford 1975, s. 488ff).

2.9.4: Gravsatta

Inget har bevarats av kroppen efter den som en gång begravts i Sutton Hoo, och efter upptäckten av graven spekulerades det att den kanske var en kenotaf. Senare fosfatundersökningar på föremålen som bör ha legat nära kroppen har dock visat att det en

gång funnits en kropp i graven, som sedan brutits ner fullkomligt. Området i vilket graven ligger har extremt dåliga bevaringsförhållanden för organiskt material (Bruce-Mitford 1975, s. 488ff). Graven har, utifrån fyndkombinationen, tolkats vara en mansgrav för en individ. Det mycket rika gravgodset, tillsammans med det stora skeppet i vilket det nedlagts, tyder på en gravsatt individ av mycket hög status. Det har spekulerats att den begravde kan ha varit en lokal kung, och ett par historiskt kända personer har lyfts fram som möjliga kandidater. Identiteten på den gravsatte har dock inte kunnat fastställas (Bruce-Mitford 1975, s. 683ff).

2.10: Salme, Saaremaa, Estland

2008 påträffades den första skeppsgraven i Salme, Salme I, strax söder om byn Salme på ön Saaremaa, Estland, vid läggningen av en elkabel. Graven grävdes ut i sin helhet vid en räddningsundersökning (Konsa et. al. 2008, s. 53). 2010-2012 undersöktes området ytterligare vid tre utgrävningar, under vilka man hittade en andra båtgrav ca. 40m sydväst om den första, Salme II (Peets et. al. 2012, s. 43ff). Gravarna tolkas ha uppförts vid ett och samma tillfälle varför de har givits samma datering, ca. 750 e.Kr (Peets et. al. 2010, s. 45). Dessa båtgravar är unika i Estland, som annars endast har fyndlösa båtgravar (Konsa et. al. 2008, s. 53f; se fig. 1, tabell 2).

2.10.1: Salme I

2.10.1.1: Placering i landskapet

Graven hittades på den sydöstra delen av ön Saaremaa, ca. 230m väster om dess östkust och ca. 200m norr om Salmefloden, 4,58m över havet. På ön Saaremaa finns resterna av ett annat begravt skepp än de två vid Salme, som dock inte kunnat dateras närmare p.g.a avsaknad av fynd. Båten var placerad i en SV-NÖ riktning, där fören tolkats ligga åt NÖ. Ca. 40m sydväst om graven ligger Salme II. Graven hann skadas under nedläggningen av en elkabel, innan den upptäcktes. Ca. en tredjedel av graven, i dess sydöstra del, förstördes vid detta tillfälle och kunde inte analyseras *in situ* (Konsa et. al. 2008, s. 53ff). Se figur 19.

Figur 19: Plan över Salme I
(Allmäe 2011, s. 111).

2.10.1.2: Gravkonstruktion

Båten hade nästan enbart bevarats genom dess nitar, vilka delvis låg i sin ursprungsposition. Utifrån dessa bedömdes båten ha varit klinkbyggd, ca. 10m lång och 1,5m bred, och haft plats för sex par roddare. Plankorna i båten bedömdes utifrån nitarna ha varit 1,5-2cm tjocka och 30cm breda. Ett lager av organiskt material sträcker sig över hela båten och täcker ett undre lager av grus, vilket möjligtvis är möjligtvis resterna av en gravplattform. Inget tyder på att graven legat under hög (Konsa et. al. 2008, s. 55ff). Båten har fyllts med sand och sten för att täcka graven, men båten i sig har inte begravts under jord. Undersökningar har visat att båten snarare täckts av jord på naturlig väg över tid (Peets et. al. 2010, s. 32f).

Majoriteten av föremålen hittades i den förstörda delen som tolkades vara aktern, varför deras exakta placering i graven inte är känd. Det rör sig om svärdsdelar och två blad (en scramasax och ett dubbeleggat svärd), 13 knivar, tre pilspetsar, två tärningar och ett antal spelpjäser, där

en pjäs var särskilt dekorerad. Strax NÖ om mitten av båten fanns en platta av kalksten, ca. 40cm i diameter, med okänd funktion. Vid denna fanns en spelpjäsa, en tärning, en pilspets och fyra bitar flinta. En kort bit SV om dessa hittades en kniv och ett större bryne, 15,7cm långt, samt en bit harts. Strax SV om dessa hittades ett obestämt verktyg av järn. I båten för fanns två pilspetsar, en kniv och ett bryne. En liten del av den yttersta delen av aktern hade bevarats, och här fanns två knivar och delar av en dekorerad kam (Konsa et. al. 2008, s. 57ff).

Djurben hittades i både den förstörda och den intakta delen av graven, men inga kompletta individer hade bevarats (Konsa et. al. 2008, s. 59ff). Ben efter nötkreatur och får/get dominerade i graven, nötkreatur fanns främst i den intakta delen medan får/get främst fanns i den förstörda delen. En liten mängd grisben återfanns i båda delarna, medan fågelben fanns i fören. Sju människor hade begravts i båten, två i aktern, tre strax NÖ om dessa, och ytterligare två kring centrum av båten. Kropparnas ställningar är svåra att bedöma, men de två aktern tycks ha begravts i sittande ställning. Detsamma gäller för en individ i mitten av båten, medan övriga har lagts i liggande ställning i centrum av båten, delvis på varandra (Allmäe et. al. 2011, s. 118f).

2.10.1.3: Gravgoods

Fragmentariskt bevarad vapenutrustning fanns i graven, i form av minst två svärd (en scramasax och ett tvåeggat), sex pilspetsar, 18 knivar och åtta brynen. Med dessa fanns minst tre tärningar, ett antal spelpjäser, en kam, en kalksten och fyra flintbitar (Konsa et. al. 2008, s. 57ff).

Djur fanns i graven, där nötkreatur och får/get dominerar tillsammans med en mindre mängd grisben. Fågelben fanns också vilka har art- och könsbedömts, där det förmodligen rör sig om två individer, en duvhökshona och en sparvhökshona (Allmäe et. al. 2011, s. 114ff).

2.10.1.4: Gravsatta

Av de som begravts i skeppet hade fragmentariska skelettdelar bevarats, utifrån vilka en osteologisk bedömning kunde göras. Det rör sig om sju individer, samtliga män, av vilka tre över 30 och fyra under 30. Sex ben kunde användas för att bedöma längd, och samtliga gav en uppskattning på 175-182cm (Allmäe et. al. 2011, s. 111ff).

2.10.2: Salme II

2.10.2.1: Placering i landskapet

Graven låg ca. 40m sydväst om Salme I, och dess båt var placerad i en SV-NÖ riktning. Graven låg delvis under en asfalterad väg, och hade delvis skadats av dragna elledningar. Strax norr om båten fanns dessutom en bombkrater från andra världskriget, men graven grävdes ut i sin helhet trots detta då det bedömdes röra sig om en isolerad granat med liten risk för övrig, kvarlämnad ammunition. I övrigt gäller samma som för Salme I vad gäller placering i landskapet (Peets et. al. 2012, s. 43).

2.10.2.2: Gravkonstruktion

Skeppet hade bevarats främst genom nitar, av vilka flera låg i sin ursprungsposition, utifrån vilka båten uppskattades ha varit ca. 17m lång och 3m bred. En vertikal köl har bevarats som en missfärgning i marken, vilket betyder att skeppet kan ha haft segel tillsammans med åror. Inget tyder på att skeppet legat under hög. I likhet med Salme I har skeppet fyllts med sand och sten, för att sedan täckas med jord på naturlig väg (Peets et. al. 2012, s. 43ff).

Minst 43 individer har begravts i skeppet, men materialet efter dessa har blivit delvis omrört vid ingrepp i skeppet före utgrävningen. I båtens NÖ del fanns merparten av individerna begravda, där de placerats i fyra lager på varandra. De tre övre lagren låg med huvudena mot NÖ, medan det lägsta låg med huvudena mot Ö eller V. De två mellersta lagren av kroppar hade placerats ovanpå varandra utan något material mellan dem, medan det mellan de två nedersta och de två översta lagren kroppar placerats ett lager sand. Gravgoods återfanns utspritt i hela skeppet. Svärd återfanns främst tillsammans med skeletten, detsamma gäller för spelbrickor. Pilspetsar återfanns också främst här, men en del har suttit i sköldarna och i skeppets plank. Sköldarna låg placerade ovanpå det översta lagret nedlagda individer. Djur återfanns främst i delar av skeppet där människor inte lagts, men en del återfanns även bland dessa (Peets 2010, s. 34ff; 2012, s. 44ff).

2.10.2.3: Gravgoods

En gedigen vapenutrustning hade lagts i graven, bestående av ca. 40 svärd, både scramasaxar och dubbeleggade, merparten fragmentariskt bevarade. 10 scramasaxar hade dock bevarats i sin helhet. Minst fyra svärdsfästen var tillverkade i förgyllt brons med ornamentik i vendelstil, och en svärdsdel var dessutom försedd med inlagda granater. Utöver svärden påträffades 91 pilspetsar, där vissa dock kan vara fragment av knivar, samt 14 sköldbucklor, medvetet tillplattade, från sköldar som varit ca. 90-110cm i diameter. Inget framgår om sköldarna varit ornamenterade eller inte (Peets 2010, s. 36ff; 2012, s. 46f).

Minst 251 spelpjäser i valben och valrossben samt 7 tärningar i horn och valben fanns med i graven. Endast ett set spelpjäser återfanns komplett, detta låg i knät på ett skelett. Fragment av ca. 15 hornkammar låg också i graven (Peets 2010, s. 34f; Peets 2012, s. 47). Ett icke-bestämt antal glaspärlor fanns i graven, samt en pärla i ben och en i bärnsten (Peets 2010, s. 38).

En stor mängd djurben fanns i graven, i form av får/get, gris, nötkreatur, häst, hund, fågel och fisk. Samtliga hästben kom från de övre lagren i utgrävningen vilka har blivit omrörda, varför det inte går att med säkerhet associera dessa till graven. En betydande andel av benen kommer från hundar, men bara en har med säkerhet begravts som en individ, placerad delvis ovanpå sköldarna. Fågelben från flera arter fanns också i graven, och de utgörs dels av duva, mås, pilgrimsfalk och höna vilka återfanns i det övre, omrörda lagret, dels av storskarv, duvhök, pilgrimsfalk och ben från en falk av en större art, vilka återfanns i de lägre lagren. Fiskben fanns också, från gädda, abborre och mört, även dessa från de omrörda lagren. Ben från gädda och gräsand återfanns också bland de begravda individerna, samt i de lägre lagren i båten (Peets 2012, s. 51ff).

2.10.2.4: Gravsatta

Minst 43 individer hade gravsatts i skeppet, vilka samtliga utifrån osteologisk bedömning och fyndkontext könsbestämts till män. Somliga av dessa var förmodligen av högre status bedömt

utifrån de rikt dekorerade svärd. En individ hade dessutom gravsatts med en spelpjäsa i eller vid munnen. Denna pjäs har tolkats som en kung i spelsammanhang, vilket kanske ska ha symbolisera något om den som begravts med pjäsen. Flera av skeletten bär spår efter skador, både hugg och stötar efter svärd och stick efter pilar (Peets 2010, s. 39ff; Peets 2012, s. 48ff).

3: Resultat

Som framgår av tabell 2 uppvisar samtliga båtgravar likheter med referensmaterialet, men ingen av dem är en direkt kopia av detta. Den typiska båtgravens, bedömd efter båtgravarna i Vendel och Valsgärde, återfinns enbart i just Vendel och Valsgärde (se tabell 1).

Tabell 2: Sammanställning av de undersökta gravarna utifrån tidigare angivna attribut.

Kategori	Analytisk variabel	Albäcks backen 350-800 e.Kr.	Augerum 700-800 e.Kr.	Nabberö 700-725 e.Kr.	Tuna i Badelunda 35 800 e.Kr.	Bittersta d A2713 625-800 e.Kr.	Bittersta d A7817 625-800 e.Kr.	Storhaug 780 e.Kr.	Petersdahl 700-750 e.Kr.	Sutton Hoo 600-650 e.Kr.	Salme I 750 e.Kr.	Salme II 750 e.Kr.
Placering i landskapet	Avstånd till vatten	0,2km	0,15km	0,4km	Några km	0,2km	0,2km	0,2km	Några km	0,5km	0,2km	0,2km
	Närhet till andra fornminnen	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja
	Väderstreck båt	V-Ö	S-N	SV-NÖ	ONO-VSV	SV-NÖ	SV-NÖ	S-N	S-N	V-Ö	SV-NÖ	SV-NÖ
Gravkonstruktion	Båttyp	Klinkbygd	Klinkbygd	Klinkbygd	Stockbåt	Klinkbygd	Klinkbygd	Klinkbygd	Klinkbygd	Klinkbygd	Klinkbygd	Klinkbygd
	Hög/röse	Ja	Nej	Ja	Nej	Nej	Nej	Ja	Ja	Ja	Nej	Nej
	Inre gravkonstruktion	Nej	Nej	Nej	Nej	Nej	Nej	Ja	Nej	Ja	Nej	Nej
Gravods	Vapenutrustning	Nej	Nej	Svärd (1) Sköld (1)	Kniv (1)	Svärd (2) Scramasax (1) Kniv (2)	Kniv (1)	Svärd (1) Scramasax (1) Spjut/lans (1) Kniv (1) Pilspetsar (24)	Scramasax (1) Spjut/lans (1)	Svärd (1) Spjut/lans (9) Kniv (4) Sköld (3) Hjälm (1) Rustning	Svärd (1) Scramasax (1) Kniv (18) Pilspetsar (6)	Svärd (4) Scramasax (36) Kniv (?) Pilspetsar (91) Sköld (14)
	Praktföremål	Nej	Smycken Pärlor	Pärlor	Smycken Pärlor	Pärlor	Smycken Pärlor	Spelpjäsa Smycken Pärlor	Nej	Glaskärl Metallkärl Dryckeshorn Spelpjäsa Smycken	Nej	Spelpjäsa Spelbräde
	Husgeråd	Nej	Nej	Kam	Nej	Verktyg	Verktyg Skrin/kista	Verktyg Skrin/kista	Skrin/kista Hink	Verktyg Kittel/gryta Kam Hink Träkärl	Nej	Nej
	Djur	Nej	Häst (1)	Häst (1) Hund (4) Får/get (1) Gris (1)	Nej	Nej	Nej	Häst (1)	Häst (1) Hund (2)	Nej	Nötkreatur (flera) Får/get (flera) Gris (flera) Rovfågel (2)	Häst (flera) Hund (flera) Nötkreatur (flera) Får/get (flera) Gris (flera)

												Tamfågel (flera) Vildfågel (flera) Rovfågel (flera) Fisk (flera)
	Djurutrustning	Nej	Nej	Ryttarutrustning Hundkop pel	Nej	Nej	Ryttarutrustning (?)	Nej	Ryttarutrustning Hundkop pel	Nej	Nej	Nej
	Ornamentik i vendelstil	Nej	?	Ja	Ja	Nej	Ja	Nej	Nej	Ja	?	Ja
Gravsatta	Antal individer	1	1	4	1	1	1	1	1	1	7	43
	Kön	-	Kvinna	Man (3) Kvinna (1)	Kvinna	Man	Kvinna	Man	Man	Man	Man (7)	Man (43)
	Ålder	-	Ca. 60	2 män unga	Ung	-	-	-	-	-	30+ (3) 29- (4)	-

Samtliga gravar utanför referensmaterialet är från 600- och 700-talet e.Kr., där majoriteten är från 700-talet. Möjligt undantag är Tuna i Badelunda, vilken kan vara från mycket tidigt 800-tal. Gravarna från 500-talet återfinns enbart i referensmaterialet, och där enbart i Vendel. Materialet från Valsgårde är extremt likt materialet i Vendel och representerar högst troligen en kontinuitet av samma tradition som den som finns i Vendel. Viktigt att notera är att båtgravstraditionen har kontinuitet in i vikingatiden, och det finns exempel på båtgravar från före vendeltiden.

Placeringen i landskapet är mycket lik för samtliga gravar. Den stora majoriteten av båtarna har placerats i en SV-NÖ riktning, och en handfull har placerats i en V-Ö eller S-N riktning. Åt vilket håll fören tolkas ha placerats är däremot varierat, och i flera fall utelämnat. Samtliga gravar har också placerats i närheten av vatten, ofta inom 100-1000m. Det rör sig om både mindre vattendrag, floder, sjöar, sund och hav. Gravarna är ofta placerade inom ett par kilometer från en kust. Samtliga gravar ligger i närheten av andra, samtida fornminnen. Dessa är i regel gravfält, stensättningar och/eller boplatser. Om dessa representerar centralområden är ofta svårare att bedöma. De båda stora gravarna, Sutton Hoo och Storhaug, tycks dock med säkerhet ha legat i områden som var betydelsefulla vid tiden för deras uppförande.

Gravkonstruktionen är inte lika homogen som placeringen i landskapet, men flera teman är återkommande. Bevaringsgraden av båtarna är konsekvent väldigt låg vad gäller organiskt material, i regel har endast fragment av detta bevarats. Båtnitarna har däremot oftast bevarats väl och in situ, varför båtarna fått bedömas utifrån dessa. Samtliga båtar undantaget den i Tuna i Badelunda var klinkbyggda. Dimensionerna på dessa båtar varierade en del. Flera var ca. 10m långa och 2-3m breda. Några, såsom Salme I och Albäcksbacken, var mindre med 4-6m längd och 1,5-2m bredd. Sutton Hoo, Storhaug och Salme II hade betydligt större båtar, vilka även kan beskrivas som skepp. Dessa har inbördes en stor spridning på dimensioner, då de kan vara 17-27m långa och 3-5m breda. Tuna i Badelunda är ensam bland gravarna med att innehålla en stockbåt, ca. 5m lång och 1m bred. Samtliga båtar är roddbåtar. Ett möjligt undantag är Salme II, vars stora båt har en del konstruktionsdetaljer som tyder på att den kan ha haft segel utöver roddare. Detta har dock inte kunnat fastställas med total säkerhet.

Petersdal, Albäcksbacken, Sutton Hoo och Storhaug är ensamma om att ha placerats under hög. Dessa högar har stor spridning vad gäller dimensioner. Albäcksbacken låg under en mycket liten hög, 0,5m hög och 4m i diameter. Petersdal var större med hög på 30m i diameter och ca. 2m hög, men denna hög innehöll ytterligare tre gravar utöver båtgraven. Sutton Hoo och Storhaug är ensamma om att ha större högar. Sutton Hoo med hög på 30m i diameter och ca. 3m hög, och Storhaug med hög på 40m i diameter och 5-6m hög. Stora högar tycks vara förbehållet stora båtar. Nabberör är ensamt om att ha placerats under ett röse, 15m i diameter och 2m högt. Viktigt att notera här är att högar och rösen är utsatta för plöjning och materialtäkt. Det är sålunda fullt möjligt att de nämnda högarna och röset kan ha varit större vid deras uppförande, och att flera av de övriga gravarna kan legat under hög/röse vid ett tidigare skede.

Inre gravkonstruktion är ovanligt bland gravarna. Storhaug och Sutton Hoo har båda varit försedda med en gravkammare som konstruerats på båtens däck, vilken sedan fyllts med gravgods och den gravsatte. Gravkammare återfinns endast med de stora båtarna. Tuna i Badelunda har möjligtvis varit försedd med någon form av takkonstruktion ovanpå båten. Detta gör den till den enda graven som varit försedd med en inre gravkonstruktion, utöver Storhaug och Sutton Hoo.

Arrangemanget av gravgods och djur är varierat mellan gravarna. Det mycket specifika och konsekventa arrangemang som syns i referensmaterialet återfinns endast i Sutton Hoo. Arrangemanget här är mycket likt det i referensmaterialet, men det är inte kopierat rakt av då kärl återfinns i båda ändarna av graven, vilket det inte gör i referensmaterialet. Gravgodset i Sutton Hoo har dessutom arrangerats spegelvänt mot hur det arrangerats i referensmaterialet, sett utifrån väderstreck. I övriga gravar är arrangemanget mer varierat och utspritt, och mindre mönster är synliga. Vapenutrustning och praktföremål har dock konsekvent lagts på eller vid den eller dem som gravsatts, medan djur och husgeråd placerats längre ifrån dem. Den gravsatte har konsekvent placerats kring båtens centrum, men huvudets orientering i väderstreck varierar. Salme I och II samt Nabberör sticker ut, i att dessa innehåller flera gravsatta individer. I Nabberör tycks en individ ha varit "huvudperson" i graven och placerats med sitt ansenliga gravgods i båtens centrum, medan de övriga individerna spridits ut i båten med sitt eget, mindre ansenliga gravgods. Detta är dock en tolkning med viss osäkerhet, eftersom merparten av materialet i graven fanns i den omrörda plundringsgropen. I Salme I har individerna spridits ut i båten utan att något tycks vara mer prominent än någon annan. I Salme II har samtliga individer placerats i lager på varandra i en specifik del av båten. Återigen är ingen individ placerad så att den självklart tycks ha varit mer prominent än någon annan, undantaget en som blivit begravd med en kungaspeljäsa i munnen. Hur detta ska tolkas är dock mycket osäkert.

Gravgodset varierar i gravarna. Samtliga mansgravar innehöll vapenutrustning i någon form, oftast dubbeleggade svärd. Övrig vapenutrustning, som t.ex. scramasax, spjut och sköld, är mer sporadiskt inkluderad. Samtliga kvinnogravar innehöll smycken och pärlor, utom Nabberör som endast innehöll pärlor. Smycken fanns även i mansgravarna Storhaug och Sutton Hoo, och pärlor i Storhaug och Bitterstad A2713. Övrigt gravgods i form av kärl och husgeråd återfinns mycket sporadiskt i gravarna, både de för män och de för kvinnor. Inkluderingen av djur i gravarna är ovanligt utanför referensmaterialet. Den stora variationen av djur med tillhörande utrustning i referensmaterialet återfinns endast i Salme I och II och Nabberör, medan Augerum och Storhaug innehöll häst. I övrigt är gravarna tomma på djur. Spel fanns endast i Storhaug, Sutton Hoo och Salme II.

Gravar för kvinnor återfinns med säkerhet först under 700-talet och framåt. De konsekvent låga bevaringsförhållandena för mänskliga kvarlevor i båtgravar gör denna tolkning osäker, eftersom individernas könsbestämning oftast baseras på artefakter. Som påvisats flera gånger, även helt nyligen, är det fullt möjligt att en osteologisk könsbestämning går tvärt emot en kontextuell könsbestämning. Det tillgängliga materialet från båtgravar tillåter dock sällan osteologisk könsbestämning, varför den arkeologiska får stå tills vidare.

Som synes är variationen stor mellan gravarna, men statusbetingade föremål återfinns i samtliga av dem, vapenutrustning i mansgravarna och smycken och pärlor i kvinnogravarna. Inga gravar är kopior av referensmaterialet. Storhaug, Sutton Hoo och Salme II liknar referensmaterialet, men var och en av dem har ändå väsentliga skillnader. Storhaug saknar den stora variation av djur, kärl och husgeråd som referensmaterialet uppvisar. Sutton Hoo innehöll kärl och i viss mån husgeråd, men saknade djur. Den stora merparten av föremål i Sutton Hoo är dessutom mycket rikt utstyrda i metall och ädelmetall, och flera av dem är importerade långväga ifrån, vilket är helt unikt för samtliga undersökta gravar. Sutton Hoo är dessutom den enda graven utanför referensmaterialet som innehöll en hjälm. Salme II innehöll en gedigen mängd svärd, scramasaxar, pilspetsar, sköldar, spel och djur, men den saknade fullkomligt husgeråd och kärl. Kvinnogravarna är mer homogena. De innehåller smycken och pärlor, och ofta även kniv. Augerum innehöll även en häst. Nabberör är svårare att bedöma då den innehöll både män och en kvinna, där en man tolkats vara den som graven huvudsakligen varit till för. Om Nabberör tolkas som en manlig grav passar den däremot bra in med de mönster som kan ses i övriga mansgravar. Albäcksbacken är en betydande utstickare här, då den är praktiskt taget tom på gravgods.

Konsekvent för nästan samtliga gravar, inklusive referensmaterialet, är att bevaringsgraden av mänskliga kvarlevor är mycket låg. Många gravar innehåller endast sparsamma benfragment, och i vissa fall, som i Sutton Hoo, kan kroppen spåras enbart genom fosfatanalys av föremål som borde legat nära den. Detta har gjort att nästan samtliga gravar fått tolkas utifrån artefakterna och fyndkontexten. Utifrån denna grund har alla gravar bedömts vara mans- eller kvinnogravar, och samtliga gravar har bedömts vara uppförda för en individ. Undantaget är Nabberör och Salme I och II. Dessa gravar är de enda av de undersökta som innehåller flera mänskliga individer. Nabberör är vidare den enda av dessa där en kvinna tolkas ha nedlagts tillsammans med männen. Tolkningen är baserad på inkluderingen av pärlor och en sländtrissa i graven. Bevaringsgraden av mänskliga kvarlevor är högre i dessa båda gravar än i övriga som undersökt, särskilt i Salme I och II. Flera av skeletten i Salme II bär spår av skador från strid, och detta är den enda graven där spår av skador hittats. Bevaringsgraden av kvarlevor av djur är varierande i gravarna. Ofta korrelerar den med bevaringsgraden av mänskliga kvarlevor, men detta är inte fallet i referensmaterialet. I referensmaterialet är de mänskliga kvarlevorna konsekvent mycket dåligt bevarade, medan kvarlevorna av djur konsekvent är betydligt bättre, ofta till den grad att individer kan identifieras. Samma situation återfinns i Nabberör.

4: Diskussion

Detta arbete har varit en jämförande studie i vilken teorierna kring hybridisering har utgjort en metod för att utforska och diskutera potentiella spridningsmönster av och ursprungsområden för det vendeltida båtgravskicket. Detta har gjorts genom att studera form och grad av likheter och olikheter mellan ett referensmaterial i form av båtgravar som kan uppfattas som

typiska, och båtgravar från flera andra regioner. Det gravskick som återfinns i referensmaterialet är unikt, det upprepas inte exakt i någon grav från någon annan region. Alla båtgravar i alla regioner uppvisar dock påfallande likheter i sina gravskick med det som återfinns i referensmaterialet. Det är sålunda även en rimlig tolkning att det rör sig om ett gravskick som traderats utan att imiteras, varför dessa liknande men ändå unika båtgravar som undersöks kan tolkas vara hybrider, baserat på de definitioner som återgavs i stycke 1.5.1. Min tolkning är därför att de undersökta båtgravarna är hybrider mellan båtgravskicket i referensmaterialet och andra gravskick/traditioner. Vilka dessa andra gravskick/traditioner kan vara, varifrån de kommer och vad deras geografiska utsträckning är, får vara föremål för framtida undersökningar. Jag anser därför att det är rimligt att applicera ett hybridiseringsperspektiv vid undersökningen av dessa båtgravar.

Jag har dock inte kunnat hitta några självklara spridningsmönster, men det är förmodligen en följd av mitt val av material, dvs. att utelämna båtgravar som är brända eller kraftigt plundrade. Utifrån datering tycks gravarna i Mälardalen vara först, men om eller hur gravskicket kan ha spridits därifrån är inte självklart. De undersökta gravarna har alla återkommande element från referensmaterialet, t.ex. placeringen i landskapet och statusföremål, men alla har även olikheter, t.ex. mindre mängd husgeråd och mindre komplett vapenutrustning. Dessa olikheter tycks vara inkonsekventa över tid och rum. Potentiella spridningsmönster har diskuterats på vissa håll. Möjliga kontakter rörande Mälardalen – Sutton Hoo har nämnts tidigare. Gravarna utanför Salme har även de flera betydande drag som återfinns i båtgravar i Skandinavien, särskilt i Mälardalen, och de härrör med stor sannolikhet från Mellansverige.

J. Bill (2020, s. 305ff) diskuterar en möjlig spridning av båtgravskicket från Sutton Hoo till Norge, där monumentala båtgravar under hög ska markera och cementera kungamakt. Han undersöker dock enbart det han definierar som ”skeppsgravar”, dvs. båtgravar med större båtar som kan kallas för skepp, vilket i min undersökning skulle avse Sutton Hoo, Storhaug och Salme II. Denna undersökning är intressant, men utelämnandet av alla mindre båtgravar skapar en lucka i både tid och rum. Storhaug är den äldsta stora båtgraven i Norge, och tidsglappet mellan den och Sutton Hoo är ca. 150 år, vilket är betydande. Jag tror att de mindre båtgravarna är vad som fyller detta glapp i både tid och rum. Att undersöka enbart monumentala båtgravar som en kategori för sig är givetvis värdefullt. De är något ovanligt i ett redan ovanligt material, och borde rimligtvis representera något speciellt och/eller unikt jämfört med övriga, mindre båtgravar. Min uppfattning är dock att inkluderingen av mindre båtgravar är avgörande för att förstå helhetsbilden. En metod för att närmare undersöka potentiella spridningsmönster vore att inkludera det mycket stora antal båtgravar som jag valde att utelämna i min undersökning, dvs. alla hårt plundrade och/eller brända båtgravar. Dessa kan inte erbjuda samma kvalitativa jämförelsematerial som de båtgravar jag använt i denna undersökning, men datering och geografisk placering borde gå att få ut av dem. Detta kan potentiellt fylla kunskapsluckan gällande båtgravskickets spridningsmönster, och detta är en undersökning som borde göras i framtiden. Müller-Willes (1974, s. 195ff) artikel, vilken nämdes tidigt i avsnitt 1.3, är en god utgångspunkt för detta. Han inkluderade alla båtgravar, även de jag valde att utelämna i detta arbete, i ett index och ett antal kartor. Dessa kartor är inte alltför detaljerade vad gäller datering, men den geografiska placeringen av gravarna stämmer över med en del av det jag själv kommit fram till. Ett betydande kluster återfinns i Mälardalen, men även i södra Finland, längs Norges västkust samt i East Anglia i England. Mälardalen och Norges västkust har dessutom kontinuitet av båtgravar in i vikingatiden, enligt Müller-Willes kartor. Artikelns ålder medför givetvis att yngre fynd, såsom gravarna på Salme och i Bitterstad, utelämnas. Hur mycket som blivit känt sedan artikelns tillkomst 1974

framgår tydligt av Kobylinskis & Rabiegas artikel från 2015, vilken beskrevs tidigare under avsnitt 1.3. Müller-Willes artikel förblir dock, som sagt, en god utgångspunkt för en framtida undersökning av det slag jag föreslagit.

Just spridningen av båtgravskicket har, som sagt, varit föremål för flera diskussioner och hypoteser, där många varierade förslag lagts fram. En intressant artikel som diskuterar detta är av Filmer-Sankey (1988, s. 126ff). Här diskuteras frågan utifrån en båtgrav i Snape. Det finns flera båtgravar i England, både större och mindre, och flera av dessa återfinns i Snape, ca. 10km nordväst om Sutton Hoo. Dessa gravar är dåligt bevarade, och i vissa av dem tycks ha blivit plundrade. Graven som är föremål för artikeln är en mindre stockbåt, bevarad enbart som en missfärgning i marken, med gravgoods bestående av en järnkniv och två dryckeshorn utan metallbeslag. Dateringen av båtgravarna i Snape är väldigt osäker. Organiskt material är mycket dåligt bevarat och fyndkontexterna är inkompleta. Den mest troliga dateringen är att gravarna är från 550-600 e.Kr, men viss osäkerhet råder kring den. Om detta stämmer är de jämgamla med de äldsta gravarna i Vendel. Författarens tolkning av graven, vad gäller potentiella spridningsmönster, är att den hade mycket lite gemensamt med gravarna i Vendel och Valsgärde, vilka är de man oftast jämför båtgravar med. Däremot har den mer gemensamt med liknande stockbåtsgravar från Slusegård på Bornholm. Dessa har dock daterats till 100-250 e.Kr., vilket skapar ett betydligt tidsglapp mellan dessa och båtgravarna i Snape. Filmer-Sankeys sluttolkning är att denna båtgravs datering ifrågasätter den hypotetiska direktkopplingen mellan Mälardalen – Sutton Hoo/östra England. Däremot menar han att dess koppling med Bornholm visar på en potentiell koppling mellan hela Skandinavien och hela östra England. Skandinaviska bosättare kan ha påverkat östra England generellt, däribland genom införandet av ett båtgravskick (Filmer-Sankey 1988, s. 126ff).

Detta är en mycket intressant tolkning och ett bra exempel på varför den vidare undersökning jag föreslog i föregående stycke, att göra en undersökning där även mindre välbevarade båtgravar inkluderas för att bättre belysa potentiella spridningsmönster, förmodligen är en bra metod för att föra forskningen om båtgravar framåt. En annan artikel som diskuterar båtgravar i England är av S. Brookes från 2007, i vilken ett antal gravar från sydöstra England, bl.a. Kent, diskuteras. Här har anglosaxiska gravar från 500- och 600-talen påträffats i vilka delar av klinkbyggda båtar påträffats. Det har argumenterats att det helt enkelt rör sig om båtvirke som av praktiska skäl återanvänts i gravar, men även att just valet av båtvirke ska tolkas som att just båtar var av symbolisk betydelse i gravkontexten. Med det argumentet är en föreslagen tolkning att det rör sig om en s.k. "pseudo-båtgravar", och att de bör behandlas och analyseras som de vore besläktade med just båtgravar. I vilket fall påvisar förekomsten av klinkbyggda skeppsdelar att folk i området hade kännedom om betydande båtbyggarteknik, och att dåtida kontakter med närliggande regioner via vatten, såsom Skandinavien, är högst troliga (Brookes 2007, s. 1ff). Det är fullt möjligt att det varit missvisande att leta efter kopplingar mellan specifikt Mälardalen – Sutton Hoo. Det är mycket möjligt att det snarare rör sig om kopplingar mellan Skandinavien – östra England. Denna artikel är också ett belysande exempel på varför mindre båtgravar borde inkluderas i undersökningar om dem, och inte begränsas till endast större, monumentala båtgravar.

Om Filmer-Sankeys hypotes, att söka kontakter Skandinavien – Östra England snarare än Mälardalen – Sutton Hoo, används som utgångspunkt för en undersökning är hybridiseringskonceptet fortfarande användbart. Om likheter/olikheter mellan material eftersöks, samt om dessa är en följd av kontakter, kan fortfarande teorierna kring hybriditet användas för att bedöma om det rör sig om hybrider, imitationer eller spontan uppkomst. Denna metod kan dock försvåras om alltför generella material används. Båtgravar är ett

mycket specifikt material, och det är rimligt att använda teorier kring hybriditet vid jämförelsen av dessa med varandra. Om istället en generell kontakt mellan två områden, t.ex. Skandinavien – Östra England, ska undersökas måste flera aspekter av ett samhälle tas i beaktande, och det är möjligt att det är rimligare att använda generella teorier kring kontaktnät och generella metoder för att undersöka. Men som en del av en sådan undersökning bör hybridiseringsperspektivet så som det använts i detta arbete appliceras i någon mån, eftersom det inte är osannolikt att hybrider uppstått på något vis även vid ett generellt kulturellt utbyte. Kontakter och spridningsmönster kan spåras med hjälp av hybriditet i en sådan undersökning.

Frågan om territorialitet, så som den lyfts fram i samband med referensmaterialet, visade sig vara svårare att komma åt. I källorna diskuteras den i princip enbart i samband med Storhaug och Sutton Hoo, där båda gravarna diskuteras som möjliga maktmarkörer i mindre, lokala riken. Övriga gravar saknar sådana diskussioner i de källor jag kunnat hitta. Frågan bygger på att känna till handels/transportvägar och centrala bebyggelseområden. Att hitta och bedöma dessa är praktiskt taget en undersökning i sig, kanske flera om de görs i form av masteruppsatser. Callmer (1994, s. 56) identifierar dock ett antal sajter i södra Skandinavien under 700-talet e.Kr., vilka är handelsplatser, centralplatser och/eller tidiga urbana sajter. Några av dessa sammanfaller, mer eller mindre, med gravarna i referensmaterialet, Tuna i Badelunda, Albäcksbacken och Petersdal. Det finns sålunda viss, konkret grund för att båtgravar förekommer i närheten av med centralplatser och handelsplatser. Den konsekventa placeringen nära vatten eller vattendrag är ett indikativ för att våga anta att det finns ytterligare normer i placeringen av båtgravar, och undersökningar bör göras för att försöka identifiera dessa.

Just den konsekventa placeringen nära vatten är ett argument för att delar av tolkningarna kring placeringen av båtgravarna i Mälardalen även gäller för övriga båtgravar. Det finns inget som tyder på att båtar, och båtgravar, i andra regioner inte skulle symbolisera handelskontakter/leder och kontrollen över dessa. Sålunda är den delen av tolkningen varför båtgravar placeras som de gör en rimlig tolkning för samtliga båtgravar i alla regioner. En viktig del av denna argumentation är dock en rent praktisk fråga. Ska en båtgrav konstrueras måste självfallet en båt finnas till hands för att lägga ner i graven, och det enklaste sättet att transportera en båt är via vatten. En del av valet att konstruera båtgravar nära farbara vatten kan sålunda vara att det helt enkelt är praktiskt att göra så. Med det sagt är det givetvis långt ifrån omöjligt att transportera en båt över land, och det är möjligt att den praktiska aspekten av transporten av detta material för gravarna var oväsentlig för dem som uppförde dessa. Möjligheten måste dock ändå lyftas fram för att komplettera diskussionen. Det finns sålunda återkommande tendenser i båtgravskicket, mer i vissa gravar än i andra, för att territorialitet så som begreppet använts för referensmaterialet ska vara en faktor för alla båtgravar i alla regioner. Detta är dock inget som kan fastställas i denna undersökning, då den är för begränsad för att kunna bearbeta ett så stort material och en så stor fråga tillfredsställande. Det är dock absolut något som bör göras i framtiden, eftersom de återkommande tendenserna kraftigt insinuerar att det finns mönster i placeringen av båtgravar.

Den konsekvent dåliga bevaringen av mänskliga kvarlevor är intressant, och kan bero på flera faktorer. En teori, som är gångbar på många typer av gravar, är att vissa gravar är föremål för exhumering, dvs. att de grävs upp igen av någon anledning. Föreslagna anledningar är kopplade till kultpraxis under tidsperioder efter gravens konstruktion, t.ex. under övergången till kristendom. Det kan ha varit viktigt att prominenta förfäder, specifikt kända eller generellt ihågkomna av lokala samhällen som varande viktiga, kopplades till dessa förändringar, t.ex. genom återbegravning i nya kontexter. I denna teori skulle den begravda individen och det

gravgods som låg närmast kroppen vara av särskilt intresse, och manipulationen av just denna kropp skulle då markant sänka dess bevaringsgrad jämfört med den som återfinns hos djurkroppar. Detta är en förklaring varför mänskliga kvarlevor ofta är sämre bevarade än djurens kvarlevor. Flera belägg finns för att detta är fallet på flera håll i Skandinavien under vikingatid och medeltid, bl.a. i gravfältet i Vendel (Klevnäs 2015, s. 1ff). Fallet med Sutton Hoo, där bevaringen av organiskt material var notoriskt låg, ger dock en annan, möjlig hypotes. Här kom arkeologerna fram till att båten, före gravkammarens tak kollapsade, bildade ett slags badkar i vilket regnvatten kunde ansamlas över en längre tid. Detta gjorde att kroppen, och gravgodset, var nedsänkt i vatten och kunde ansättas av aggressiva bakterier på ett annat sätt än om graven varit torr, varför just det organiska materialet blev särskilt utsatt och dåligt bevarat (Bruce-Mitford 1975, s. 488ff). Det är möjligt att detta är ett återkommande scenario hos alla båtgravar, vilket skulle vara en alternativ förklaring till den dåliga bevaringen av mänskliga kvarlevor. Denna hypotes tycks dock inte stämma på gravarna i bl.a. referensmaterialet, där bevaringen av mänskliga kvarlevor är låg medan bevaringen av djurens kvarlevor är betydligt högre, trots att båda formerna av kvarlevor placerats i båten snarare än utanför. Det faktum att båtgravar konsekvent har låg bevaring av mänskliga kvarlevor, och ofta även av djurs kvarlevor, tillsammans med ovan nämnda hypoteser kring detta fenomen öppnar för intressant följdfrågor värdiga egna undersökningar. Beror båtgravarnas låga bevaring av organiskt material på aktiv manipulering i senare tid eller på unika förhållanden som skapas naturligt i just båtgravar, beror det en kombination av båda dessa hypoteser, eller beror det på något annat som ännu inte upptäckts? Är denna eller dessa anledningar konsekvent återkommande i alla båtgravar, oavsett tid och rum?

Några av båtgravarna jag valde ut för min undersökning är daterade till väldigt sen vendeltid, till den grad att den nästan lika gärna kan dateras till väldigt tidig vikingatid, eller alternativt en övergångsperiod. Detta rör främst Valsgärde 14 och Tuna i Badelunda. Valsgärde 14 uppvisar stora olikheter med de tidigare gravarna från samma gravfält, och representerar förmodligen en förändring i gravskicket. För att verkligen förstå denna grav och vad den representerar behöver båtgravar som är yngre än den undersökas, vilket det inte fanns utrymme för i denna undersökning. Tuna i Badelunda 35 är den äldsta båtgravens av flera på det gravfältet, så i likhet med Valsgärde 14 hade yngre båtgravar från det gravfältet behövt undersökas för att komplettera helhetsbilden av den graven. Dessa gravar är dock goda exempel på den kontinuitet av båtgravskicket som finns in i vikingatiden, och det släktskap dessa bär med de äldre gravarna från vendeltiden.

5: Slutsatser

Vissa av de attribut som återfinns i båtgravskicket i Vendel och Valsgärde återfinns även i båtgravskicket i andra regioner. Orienteringen av båtarna är genomgående SV-NÖ, S-N eller V-Ö, där SV-NÖ ligger i majoritet. Alla mansgravar innehåller vapen, och alla kvinnogravar innehåller smycken. Alla gravar, oavsett kön, innehåller statusbetingade föremål. Alla gravar, undantaget Tuna i Badelunda, innehåller klinkbyggda båtar. I samtliga gravar, undantaget Salme I och II, har den begravnade individen nedlagts i båtens centrum. Statusbetingade föremål i form av vapenutrustning och smycken har konsekvent placerats kring och/eller på den gravsatta kroppen. Samtliga båtgravar har placerats nära vatten, och i områden där det finns tecken på annan mänsklig aktivitet i samtiden. Dessa attribut är konsekventa för alla gravar, både i och utanför referensmaterialet. Sålunda är vissa av de attribut som återfinns i båtgravskicket i Vendel och Valsgärde typiska även för båtgravskicket i andra regioner. Det

fulla båtgravskicket som återfinns i Vendel och Valsgärde återfinns dock enbart där. Det finns inga kompletta kopior av detta gravskick i andra regioner.

Samtliga undersökta gravar har saker gemensamt med referensmaterialet. Främst är de ovanstående nämnda attribut, vilka återfinns i samtliga gravar. Utöver dessa finns även många likheter i gravgodset, vilket uppvisar likheter i både sort och form med referensmaterialet i samtliga gravar, även om inga av de undersökta gravar har en komplett uppsättning gravgods så som det återfinns i referensmaterialet. Samtliga gravar har sålunda ett antal likheter med referensmaterialet. Detta gör att det är en rimlig tolkning att båtgravskicket i Vendel och Valsgärde influerat samtida utformande av båtgravar i andra regioner.

De äldsta kända vendeltida båtgravarna kommer från Vendel. Detta är den enda plats på vilken man hittat båtgravar som kan dateras till 500-talet e.Kr. Alla andra båtgravar är från 600-talet eller senare. Detta gäller även gravarna i Valsgärde. Dessa är dock så lika gravarna i Vendel att de rimligen representerar en direkt kontinuitet av den tradition som möjligen har sitt ursprung i Vendel. Detta, tillsammans med ovan beskrivna faktum rörande konsekventa likheter mellan samtliga båtgravar, gör att Vendel och Valsgärde kan tolkas vara en rimlig ursprungsplats för det vendeltida båtgravskicket.

Spridningsmönster är svårare att påvisa. Båtgravar från 500-talet återfinns som sagt enbart i Vendel. Båtgravar från 600-talet återfinns i Vendel, Valsgärde och Sutton Hoo. Samtliga gravar i Norge är sannolikt från 700-talet, detsamma gäller för Petersdal, Salme, Nabberör och Augerum. Detta kan vara ett spridningsmönster, där gravskicket uppstår i Mälardalen, för att sedan först spridas till östra England och senare till resten av Skandinavien och dess närmaste grannområden. I denna tolkning går spridningen dock från Mälardalen direkt till England, innan gravskicket sprids till övriga Skandinaviska områden, vilket är osannolikt men inte nödvändigtvis omöjligt. Möjliga spridningsmönster behöver undersökas närmare innan tillfredsställande tolkningar kan göras. Det tycks dock, som sagt, att Mälardalen är ett rimligt ursprungsområde för det vendeltida båtgravskicket. Det uppstår senare i andra regioner av Sverige, Norge, England och Estland. Det ska noteras här, som en påminnelse, att detta gäller för specifikt obrända vendeltida båtgravar. En undersökning av brända båtgravar kan möjligtvis ge en kompletterande bild av möjliga spridningsmönster.

Tack till:

Jag vill framföra särskilt tack till följande personer, vilka hjälpte mig i arbetet med denna uppsats:

Stella Macheridis, för hennes utmärkta arbete och stöd som handledare.

Personalen på LUHM, för deras hjälp under mitt besök i deras arkiv.

Min familj, för deras eviga tålamod.

Referenser

Albert, M. (2001). *Territoriality and Modernization*. (I arbete)

Allmæe, R. et. al. (2011). The Salme I ship burial: an osteological view of a unique burial in Northern Europe. *Interdisciplinaria archaeologica. Natural sciences in archaeology*. 2011 vol. 2. S. 109-124.

Ambrosiani, B. (1980). Båtgravarnas bakgrund i Mälardalen. *Vendeltid*. (Red.). A. Sandwall. S. 123-133. Stockholm. Statens historiska museer.

Anderbjörk, J. E. (1939). Nabberör i Böda. Undersökning av en märklig öländsk båtgrav. *Kalmar läns fornminnesförening. Meddelanden XXVII – 1939*. (Red.). M. Hofrén. S. 63-72.

Andersson, G. (2004). *Gravspråk som religiös strategi*. Stockholm. Riksantikvarieämbetet.

Arbman, H. (1980). Båtgravarna i Vendel. *Vendeltid*. (Red.). A. Sandwall. S. 19-30. Stockholm. Statens historiska museer.

Arrhenius, B. (1960). Båtgravnen från Augerum. *TOR. Meddelanden från institutionen för nordisk fornkunskap vid Uppsala universitet. Vol. VI*. Stockholm. Uppsala universitet. (Red.). M. Stenberger. S. 167-185.

Arrhenius, B. (1980). *The chronology of the Vendel graves*. Stockholms universitets reprocentral.

Arwidsson, G. (1942). *Die Gräberfunde von Valsgärde. 1, Valsgärde 6*. Uppsala: Uppsala univ:s mus. för nordiska fornsaker.

Arwidsson, G. (1954). *Die Gräberfunde von Valsgärde. 2, Valsgärde 8*. Uppsala: Uppsala univ:s mus. för nordiska fornsaker.

Arwidsson, G. (1977). *Die Gräberfunde von Valsgärde. 3, Valsgärde 7*. Uppsala: Uppsala univ:s mus. för nordiska fornsaker.

Arwidsson, G. (1980). Båtgravarna i Valsgärde. .). A. Sandwall. S. 45-64. Stockholm. Statens historiska museer.

Auenmüller, J. S. G. (2014). The location of new kingdom elite tombs – space, place and significance. *Studies in Ancient Art & Civilization* 18. S. 171-193.

Bill, J. (2020). The ship graves on Kormt – and beyond. *Rulership in 1st to 14th century Scandinavia. Royal graves and sites at Avaldsnes and beyond.* (Eds.). D. Skre. S. 305-392.

Brookes, S. (2007). Boat-rivets in graves in pre-viking Kent: reassessing anglo-saxon boat-burial traditions. *Medieval Archaeology, Vol 51, Issue 1.* S. 1-18.

Bruce-Mitford, R. L. S. (1952). The Snape Boat-Grave. *Proceedings of the Suffolk Institute of Archaeology.* Ipswich. **XXVI** (1): s. 1-26.

Bruce-Mitford, R. L. S. (1975). *The Sutton Hoo ship-burial. Vol. 1, Excavations, background, the ship, dating and inventory.* London: British mus. Publ. for The Trustees of the British Mus.

Bruce-Mitford, R. L. S. (1978). *The Sutton Hoo ship-burial. Vol. 2, Arms, armour and regalia.* London: British mus. Publ. for The Trustees of the British Mus.

Bruce-Mitford, R. L. S. (1983). *The Sutton Hoo ship-burial. Vol. 3, Late Roman and Byzantine silver, hanging-bowls, drinking vessels, cauldrons and other containers, textiles, the lyre, pottery bottle and other items.* London: British mus. Publ. for The Trustees of the British Mus.

Carver, M. (1998). *Sutton Hoo: Burial Ground of Kings?* London: British Museum.

Cerbing, M. (2016). Arkeologiska utgrävningar av båtgravar och gravhögar, Bitterstad, Hadsel kommune, Nordland. *Tromsø museum – universitetsmuseet Arkeologiske rapporter 2016.*

Deagan, K. (2013). Hybridity, identity and archaeological practice. *The archaeology of hybrid material culture.* (Eds.). J. Jeb. Center for archaeological investigations, occasional paper no. 39. Carbondale, Southern Illinois University. S. 260-276.

Drageset, A. (2020). Gravspråk i et fjordlandskap: Regional variasjon i jernalderens Hardanger. *Heimen, 57(01).* S. 6-22.

Ekengren, F. (2009). *Ritualization - Hybridization – Fragmentation. The mutability of roman vessels in Germania Magna AD 1-400.* Lund. Grahns Tryckeri AB.

Ekengren F. (2013). Contextualizing grave goods. Theoretical perspectives and methodological implications. *The Oxford handbook of the archaeology of death and burial.* (Red.). Tarlow, S & Stutz, L. N. S. 173-192. Oxford. Oxford University Press.

Evans, A. C. (1980). Båtgraven i Sutton Hoo. *Vendeltid.* (Red.). A. Sandwall. S. 80-102. Stockholm. Statens historiska museer.

- Fallgren, J. M.fl. (2001). *Ölands järnåldersgravfält. Vol. 4*. Stockholm. Ölandstryckarna.
- Filmer-Sankey, W. (1988). A new boat burial from the Snape Anglo-Saxon cemetery, Suffolk. *Maritime Celts, Frisians and Saxons. Papers presented to a conference at Oxford in November 1988*. (Red.). McGrail, S. 126-134. Council for British archaeology.
- Hansen, F. (1942). Undersökningsrapport Dnr 2794/1942.
- Hansen, O. T. K. (2001). Bådgraven ved Petersdal på Amager. *Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie 2001*. København. Det kongelige nordiske oldskriftselskab. S. 113-142.
- Harper, S. (2012). 'I'm glad she has her glasses on. That really makes the difference': Grave goods in English and American death rituals. *Journal of material culture* 17(1). S. 43-59.
- Hedeager, L. (1990). *Danmarks Jernalder: Mellem stamme og stat*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Hodder, I. (2012). *Entangled: An archaeology of the relationships between humans and things*. Chichester, West Sussex. Wiley-Blackwell.
- Hyenstrand, Å. (1996). *Lejonet, draken och korset. Sverige 500-1000*. Lund. Studentlitteratur.
- Härke, H. (2014). Grave goods in early medieval burials: message and meanings. *Mortality 2014, Vol. 19 No. 1*. S. 41-60.
- Jennbert, K. (1988). Gravseder och kulturformer. I arkeologins gränsland. *Gravskick och gravdata*. (Red.). E. Iregren, K. Jennbert & L. Larsson. Lund. Arkeologiska Institutionen och Historiska Museet. S. 87-99.
- Johnson, M (2010). *Archaeological theory, an introduction*. Chichester, West Sussex, UK; Malden, MA: Wiley-Blackwell.
- Klauser, F. R. (2008). Rethinking the Relationships between Society and Space: A Review of Claude Raffestin's Conceptualisation of Human Territoriality. (*Working paper No 37, Social Sciences Research Centre, National University of Galway*). Från: https://libra.unine.ch/Publications/Francisco_Klauser/13188/L-en (14/3-19).
- Klevnäs, A. (2015). Abandon ship! Digging out the dead from the Vendel boat-graves. *Norwegian archaeological review, 2015, Vol. 1, No. 1*. S. 1-20.
- Kobylynski, Z. & Rabiega, K. (2015). Prehistoric and early medieval boat burials in the Baltic sea region and beyond: 45 years after Michael Müller-Wille's *Bestattung im Boot*. *The Baltis sea – a Mediterranean of North Europe*. Gdansk. Gdansk Archaeological Museum.
- Konsa, M. et. al. (2008). Rescue excavations of a vendel era boat-grave in Salme, Saaremaa. *Archaeological fieldwork in Estonia 2008*. (Red.). E. Oras & E. Russow. S. 53-64.
- Lamm, J. P. et. al. (1980). Vendeltidens ABC. *Vendeltid*. (Red.). A. Sandwall. S. 281-359. Stockholm. Statens historiska museer.

- Macheridis, S. Muntliga konversationer. Januari-Maj 2020.
- Maran, J. (2012). One World is Not Enough: The Transformative Potential of Intercultural Exchange in Prehistoric Societies. *Conceptualizing Cultural Hybridization – A Transdisciplinary Approach*. (Red.) P. W. Stockhammer. S. 59-66.
- Müller-Wille, M (1970). Bestattung im Boot. Studien zu einer nordeuropäischen Grabsitte. *Offa 25/26, 1968/69*. Neumünster. Karl Wachholtz Verlag.
- Müller-Wille, M. (1974). Boat-graves in northern Europe. *The international journal of nautical archaeology and underwater exploration*, 3.2. S. 187-204.
- Nerman, B. (1948). Sutton Hoo – en svensk kunga- eller hövdinggrav? *Fornvännen 1948(43)*. S. 65-93.
- Nordahl, E. (2018). *Valsgårde 14*. Uppsala. Uppsala universitet.
- Nylén, E. (1994a). *Tuna i Badelunda. Guld, kvinnor, båtar. 1*. Västerås: Kulturnämnden
- Nylén, E. (1994b). *Tuna i Badelunda. Guld, kvinnor, båtar. 2*. Västerås: Kulturnämnden
- Oddy, A. (1980). Teknisk undersökning av Sutton Hoo-fynden. *Vendeltid*. (Red.). A. Sandwall. S. 172-192. Stockholm. Statens historiska museer.
- Opedal, A. (1998). *De glemte skipsgravene. Makt og myter på Avaldsnes*. Stavanger. Stavanger Offset AS.
- Parker Pearson, M. (1999). *The archaeology of death and burial*. College station. Texas A&M University Press.
- Peets, J. et. al. (2010). Archaeological investigations of pre-viking age burial boat in Salme village at Saaremaa. *Archaeological fieldwork in Estonia 2010*. (Red.). E. Oras & E. Russow. S. 29-46.
- Peets, J. et. al. (2012). Research results of the Salme ship burials in 2011-2012. *Archaeological fieldwork in Estonia 2012*. (Red.). E. Oras et. al. S. 43-60.
- Price, D. T. et. al. (2016). Isotopic provenancing of the Salme ship burials in pre-viking age Estonia. *Antiquity*, vol. 90, issue 352. S. 1022-1037.
- Sack, R. D. (1983). Human territoriality: a theory. *Annals of the Association of American Geographers 74/1*. S. 55-75.
- Smith, M. E. & Peregrine, P. N. (2011). Approaches to comparative analysis in archaeology. *Comparative archaeology of complex societies*. (Red.). M. E. Smith. Cambridge University Press. S. 4-20.

Stockhammer, P. W. (2012). Conceptualizing Cultural Hybridization in Archaeology. *Conceptualizing Cultural Hybridization – A Transdisciplinary Approach*. (Red.) P. W. Stockhammer. S. 43-58.

Stolpe, H. (1912). *Graffältet vid Vendel*. Stockholm: K. Vitterhets historie och antikvitets akademien.

Wilhelmson, H. (2017). *Perspectives from a human-centred archaeology: Iron Age people and society on Öland*. Lund. Lund University.

Wilson, D. M. (1982). Sweden – England. *Vendel period studies: transactions of the Boat-grave symposium in Stockholm, February 2-3, 1981* (Red.) J. P. Lamm och H. –Å. Nordström. S. 163-166.

FMIS Fornsök

RAÄ Maglarp 5:1, Albäcksbacken, Maglarp sn, Trelleborg kommun.
<https://app.raa.se/open/fornsok/lamning/04920f2e-8c79-4a14-bc74-e57549eb222b> [2020-03-25].